پیرۆزباهیکرن و ستراتیجیێن ئەوێ د زمانێ کوردیدا
ڤەکۆلینەکا پراگماتیکییە

ID No. 2664

(PP 120 - 137)

https://doi.org/10.21271/zjhs.23.4.8

شێرزاد سەبری عەلی
کۆلیژا پەروەیا بنیات- پشکا زمانێ کوردی/
زانکۆیا دهۆك
Sherzad.ali@uod.ac

ئەیاد فیزوللا عوسمان
کۆلیژا پەروەیا بنیات - پشکا زمانێ کوردی/
زانکۆیا دهۆك
Ayad.f.othman@uod.ac

وەگـــــرتن : 2019/02/26
پەسندکردن : 2019/07/04
بڵاوکردنەوە : 2019/09/19

پوختە

پیرۆزباهیکرن سەر ب پراگماتیکێڤەیە، چونکی کردەیەکا ئاخڤتنێیە. ئەڤ ڤەکۆلینە هەولددەت ڤەکۆلینێ ل ستراتیجیەتێن پیرۆزباهیکرنێ د چەند بارودۆخێن هەلبژارتی د زمانێ کوردیدا بکەت، کا چەوا هاتینە بکارهینان. ڤەکۆلین ب ناڤونیشانێ:(پیرۆزباهیکرن و ستراتیجیێن ئەوێ د زمانێ کوردیدا) ، کو ل دویڤ ڕێبازا وەسفی شیکاری هاتییە ئەنجامدان و بۆ گەهشتنا ڕێژەیا بکارهینانا هەر ستراتیجیەتەکێ پەنا بۆ شێوازێ ئامارێ هاتییە برن. ستراتیجیێن پیرۆزباهیکرنێ ژی یێن ئەڤێ ڤەکۆلینێ ل دویڤ مۆدێلا (ئیلیۆد-Elwood)ییە، ل گەل پەنابرن بۆ هندەك ستراتیجیەتان، کو تاکەکەسێن کورد د ئاخڤتنا خۆدا بکارهینانە. ئارمانجا سەرەکی ژ ئەڤێ ڤەکۆلینێ ئەوە بهێتە زانین، کا د هەر بارودۆخەکیدا کیژ ستراتیجی و ب چ ڕێژە هاتییە بکارهینان. ئەڤ ڤەکۆلینە ژ دوو پشکان پێکدهێت، پشکا ئێکێ ب ناڤونیشان:(پیرۆزباهیکرن، جۆر و ستراتیجی)یە، کو تێدا ب شێوەکێ گشتی بەحسێ چەمك و جۆرێن پیۆباهیکرنێ، پیرۆزباهیکرن و پراگماتیك، پیرۆباهیکرن ل دەڤ کوردان و ستراتیجیەتێن پیرۆزباهیکرنێ هاتییە کرن و پشکا دووێ یا تایبەتە ب (ستراتیجیێن پیرۆزباهیکرنێ د زمانێ کوردیدا).

پەیڤێن کلیکدار: پیرۆزباهیکرن، کردەیێن ئاخڤتنێ، ستراتیجی، مودێلا ئیلیۆدی.

پێشەکی

1-ناڤونیشانێ ڤەکۆلینێ:

ئەڤ ڤەکۆلینە ب ناڤونیشان (پیرۆزباهیکرن و ستراتیجیێن ئەوێ د زمانێ کوردیدا)، کو تێدا هەول هاتییە دان، بەحسێ تێگەهێ پیرۆباهیکرن و ستراتیجیەتێن بکارهینانا ئەوێ د ئاخڤتنا خەلکێ گۆڤەرا بەهدینیدا بهێتە کرن.

2-ڕێبازا ڤەکۆلینێ و کۆمکرنا نموونان:

ئەڤ ڤەکۆلینە ل دویڤ ڕێبازا وەسفی شیکاری هاتییە ئەنجامدان و پشت بکارهینانا شێوازێ ئامارێ د دیارکرنا ڕێژەیا هەر ئیستراتجییەتەکێدا هاتییە کرن. ستراتیجیەتێن پیرۆزباهیکرنێ ژی یێن ئەڤێ ڤەکۆلینێ ل دویڤ مۆدێلا (ئیلیۆد-Elwood)ییە، ل گەل پەنابرن بۆ هندەك ستراتیجییەتان، کو تاکەکەسێن کورد د ئاخڤتنا خۆدا بکارهینانە. نموونەیێن ئەڤێ ڤەکۆلینێ ژی ژ ئاخڤتنا (100) تاکەکەسێن گۆڤەرا بەهدینی هاتینە وەرگرتن.

3-گرنگییا ڤەکۆلینێ:

گرنگییا ئەڤێ ڤەکۆلینێ د ئەڤان خالاندایە:

أ-بابەتێ پیرۆزباهیکرنێ ب خۆ بابەتەکێ گرنگە و ب تایبەت بۆ زمانێ کوردی، چونکی زمانێ کوردی پێدڤی ب ئەڤی بابەتی هەیە.

ب- ئەڤی بابەتی ڕۆلەکێ مەزن د زمانڤانییدا ب گشتی و د پراطماتیکیدا ب تایبەتی هەیە.

ج-چ ڤەکۆلینێن تایبەت ب دیارکرنا پیرۆزباهیکرن و دیارکرنا ڕێژەیا بکارهینانا ستراتیجیێن ئەوێ د زمانێ کوردیدا نەهاتییە ئەنجامدان.

4-پرسیارێن ڤەکۆلینێ:

ڤەکۆلین پێکولێ دکەت بەرسڤا ئەڤان پرسیاران بدەت:

أ-ل دويڤ ئەوان بارۆدخێن هاتینە وەرگرتن، ئەرێ ئاخڤتنكەرێن زمانێ كوردی ژبۆ ب جهھینانا كردەیا پیرۆزباهیكرنێ ژبلی مودێلا(ئیلیۆد)ی، هندەك ستراتیجیەتێن دی یێن تایبەت ب زمانێ كوردیڤە بكارهینانە؟

ب- د هەر بارودۆخەكێ وەرگرتیدا، چ ستراتیجییێن پیرۆزباهیكرنێ هاتینە بكارهینان؟

5-ناڤەرۆكا ڤەكۆلینێ:

ئەڤ ڤەكۆلینە ژ بلی پێشەكی و ئەنجامان ژ دوو پشكان پێكدهێت. پشكا ئێكێ یا تایبەتە ب (پیرۆزباهیكرن، جۆر و ستراتیجی)ڤە، كو تێدا بەحسێ پێناسة و جۆر و ستراتیجییێن پیرۆزباهیكرنێ هاتیە كرن، زێدەبارێ بەحسكرنا ئەوێ د پراگماتیك و كەلتوورێ زمانێ كوردیدا. پشكا دووێ یا تایبەتە ب (ستراتیجییێن پیرۆزباهیكرنێ د زمانێ كوردیدا)، كو ئەڤ ستراتیجیەتە د (12) بارودۆخێن ژێكجودادا هاتینە وەرگرتن.

1- پیرۆزباهیكرن، جۆر و ستراتیجی

1-1-چەمكێ پیرۆزباهیكرنێ:

د ناڤ جڤاكیدا دەربڕینیێن ئەرێنی و نەرێنی هەنە. پیرۆزباهیكرن ژ دەربڕینێن ئەرێنینە، چونكی دەربڕین و هەست دەربڕینەكا خۆشە و پەیوەندییێن بهێز د جڤاكیدا دروستدكەت و دبیتە ئەگەر هەڤالینی و ڤیان و خۆشی د ناڤبەرا تاكەكەسێن جڤاكیدا هەبیت.

ل دەمێ كردەیا ئاخڤتنێ یا پیرۆزباهیكرنێ دهێتە بكارهینان، ئاخڤتنكەر پەیامەكا دلخۆشكەر ل دۆر گرنگییا ئەوی بارودۆخ و ڕویدانا بۆ هنارتی بەلاڤدكەت. ئەڤ چەندە ژی دبیت ب شێوەیەكێ ڕاستەوخۆ یاگرێدای نەبیت ب مەبەستەكا تاكەكەسیڤە و دبیت ب بوون و بیرەوەریان(جەژنان)ڤە یا گرێدای بیت، ژ بەر هندێ پیرۆزباهیكرن د بنچینەیا خۆدا ڕەوشتە (Alameen, 2017: 5-6).

سەبارەت پێناسەیا پیرۆزباهیكرنێ زانایان ب چەند شێوەیەكان پێناسەكرییە، كو ل خوارآ دێ هندەك ژ ئەوان پێناسەیان دیاركەین:

1-(سیرل) پێناسەیا پیرۆزباهیكرنێ دكەت و ددەتە دیاركرن، (كو ئێكە ژ دەربڕینێن كردەیا ئاخڤتنێ، كو ب ڕێكا ئەوێ ئاخڤتنكەر هەست و سۆزێن خۆ بەرامبەر گوهداری دەردبڕیت. كردەیەكا خواستییە ژبۆ ئەوی كەسی كو تشتەك ب دەست خۆڤە هینابیت، كەیفخۆشییا ئاخڤتنكەری دیاردكەت. ل دەمێ كەسەك پیرۆزباهییێ دكەت، ئەو د خۆشییا كەسێ بەرامبەردا هەڤپشك دبیت)(Searle, 1979:158).

2-(ئیمیسون) (پیرۆزباهیكرنێ وەكی جۆرە ئاهەنگ و بیرەوەریەكێ د ناڤ ئاخڤتنێدا ددەتە پێناسەكرن، ب ئەڤی ئاوایی ڕویدانێن ئەوێ د بیرەوەریاندا پەیدادبن. بۆ نموونە (ئاهەنگا دەرچوونێ، شەهیانا بیك و زاڤان، وەرگرتنا دیارییان... هتد). بەشداربووی پیرۆزباهییان ئاڕاستەی ئێك دكەن، ئەوژی پشتی بورینا دەمی و ئەڤ پیرۆزباهیكرنە ل دەمێ بۆنەكا گرنگ، ئاهەنگ و بیرەوەرییێن خۆشدا دهێنە ئەنجامدان) (Emmison, 1987: 93).

3-(ئەلئەمین) ل دۆر پێناسەیا پیرۆزباهیكرنێ دبێژیت: (پیرۆزباهیكرن كردارەكا پەیوەندیكرنییە، كو د ناڤبەرا خەلكیدا ژبۆ مان و مكۆمكرنا پەیوەندییان دهێتە بكارهینان ، هەروەسا داكو بۆ كەسێ بەرامبەر بهێتە دیاركرن كو ئەو یێ كەیفخۆشە ب سەركەڤتن، كەیفخۆشی، بیرەوەرییا ئەوی/وێ یاخۆش كو پێشوەخت ڕویداینە) (Alameen, 2017: 5-6).

4- (فەرهەنگا كامبرج) د دانەنیاسینا پیرۆزباهیكرنێدا دبێژیت: (پیرۆزباهیكرن ئەوە، ل دەمێ تۆ تشتەكی بێژی، كو تە دڤێت پیرۆزباهیكرنێ ل كەسەكی بكەی)(Anon, 1995: 1).

5-(فەرهەنگا ئۆكسفورد) دبێژیت: (پیرۆزباهیكرن ئەو پەیڤن ژبۆ پەسنكرنا كەسەكی ژبەر دەستكەڤتەكی یان كریارەكێ د بۆنەكا تایبەتدا، پیرۆزباهی ل سەركەڤتی دهێنە كرن) (Simpson, & Weiner, 1989:1).

ژ ئەنجامێ ئەڤان هەمی پێناسەیێن ل سەری دگەهینە هندێ، كو پیرۆزباهیكرن كردەیەكەژ كردەیێن ئاخڤتنێ و ژ ئەنجامێ هەلكەڤتەكێ یان دەستكەڤتەكێ یان ب دەستڤەهینانا تشتەكی ئەڤ كردەیە دهێتە پێشكێشكرن، ئەڤ دەربڕینێن سۆپاسیكرنێ د ناڤبەرا دوست و هەڤال و خزم و مرۆڤێن نێزیكی ئێكدا دهێنە ئالوگۆڕكرن، ئەڤەژی پێخەمەت دروستكرنا ڤیان و موكمكرن و بهێزكرنا پەیوەندییێن جڤاكییە د ناڤبەرا تاكەكەسێن جڤاكیدا.

2-1-چەند خواندنەكێن پێشوەخت ل دۆر پیرۆزباهیكرنێ:

كردەیا ئاخڤتنێ یا ڤیرۆزباهیكرنێ ژ چەندین لایەنێن ژێكجیاوازڤە ڤەكۆلین ژ لایێ چەند ڤەكۆلەر و نڤیسەرانڤە ل سەر هاتییەكرن، ژ ئەوان ڤەكۆلینان ژی (گاربوڤا و بلەیر)ی ل سالا (1999) ڤەكۆلینەك ل دۆر بیرەوەری و بهێنڤەدانێن ئازەربایجانێ دكەن، كو خەلك ڕادبن ب پێشكێشكرنا پیرۆزباهیكرنێن خۆ. هەر وەكی ئەو ددەنە دیاركرن، خەلكێ ئازەربایجانێ هندەك بیرەوەری یێن هەین وەكی ڕۆژا ئافرەتان، ڕەمەزان، نەورۆز و جەژنێن ئایینی یێن ئیسلامی، كو ڕادبن ب سەرەدانیكرنا خزم و كەس و كارێن خۆ و ب ڕێكا هندەك دەربڕینێن

پیرۆزباهیکرنێ. وەکی (داخوازا ژیانەکا درێژ، نەورۆزا تە پیرۆز،... هتد)هەروەسا ئەو داخوازا تەندروستیەکا باش و سەرکەفتنێ و بەختەکێ باش ژبوۆ ئێك د پیرۆزبایکرنێدا دخوازن ((Guribova and Blair, 1999:1-7.

هەروەسا خواندنەکا دی ل سەر سلاڤکرن و پیرۆزبایکرن و دەربڕینێن دلپێڤەمانێ ژ لایێ(ئیمێری)ڤە ل سالا(2000) ل دۆر تاکەکەسێن عەرەبێن عومانێ هاتبوو ئەنجامدان. ئەڤ ڤەکۆلینە ڕادبیت ب لێگەڕیانا دەربڕینێن پیرۆزبایکرنێ کو ژ لایێ گەنج و دانعەمرانڤە د بیرەوەرێێن ئاینی و دایکبوونێدا هەروەسا د هەلکەڤتێن مینا شەهیانێن بیك و زاڤایاندا دهێنە بکارهینان. د بەشێ دیارکرنا ڕاستیاندا د ڤەکۆلینا خۆدا دیاردکەت د پیرۆزباهیکرنا د شەهیاناندا چەند جیاوازییەك د ناڤبەرا ئەوان دەربڕینێن ژ لایێ ژنێن دانعەمر ل گەل زەلامێن دانعەمر و پاشی ل گەل گەنجان هەنە. بۆ نموونە، د شەهیانا بیك و زاڤایاندا تەخا گەنجان دەربڕینێن مینا "موبارەك" یان "مبروك" (پیرۆزبیت) بکاردهینن، د دەمەکیدا دانعەمر دەربڕینێن مینا (خودێ ژیێ هەوە درێژکەت.) بکاردهینن. هەروەسا ئافرەتێن دانعەمر داخوازادکەن کو زارۆکێ ئەوان یێ نەخری کوڕبیت، دیسان ئەو داخوازا ژییەکێ درێژ و هەبوونا زارۆکان بۆ بیك و زاڤایان دخوازن (Emery, 2000: 196-217).

ئێك ژ ڤکۆلینێن هەرە گرنگ هاتییە ئەنجامدان ل سەر کردەیا ئاخڤتنێ یا پیرۆزباهیکرنێ ژ لایێ (ئێلوودی)یڤە بوو، ل سالا (2004) ل دۆر قوتابیێن ئەمریکی و چاپانی - پۆلینکرنا ئەوێ ژبۆ ستراتیجیەتێن پیرۆزباهیکرنێ، ئەڤێ ڤەکۆلینێ مفا ژێ وەرگرتییە - ڤەکۆلینا ئەوێ یا پێکهاتی بوو ژ پشکداربوونا 45 قوتابیێن ئەمریکی یێن ڕێنڤیسا ئەوان ئینگلیزی، هەروەسا 45 چاپانی یێن ڕێنڤیسا ئەوان ئینگیزی و 45 چاپانییێن ڕێنڤیسا ئەوان چاپانی ب پرکرنا ئێستەکێ ژ وتاردانا نڤێسکی هەر وەکی مە ژبۆ ڤەکۆلینا خۆ د حەفت بارودۆخاندا ئەنجامدای، سێ ژ ئەوان بارودۆخان گرێدای بەرسڤدانەکا دەنگوباسەکێ خۆش بوون، وەکو (شەهیانا بیك و زاڤایان)، (خەلات وەرگرتنێ) و (پلەبەرزکرنێ). ئەنجامێن ئەوێ ڤەکولینێ دیاردکەن، کو شێوازێن بەرسڤدانێ ژبۆ دەنگوباسێن خۆش ل دەڤ خەلکێ چاپانی و ئەمریکی د هەمەجۆن. د ئەوان بارودۆخاندا ئامیرێ نیشاندانا مەبەستێ (IFID) ژ بکارهینانترین جۆرێن بەرسڤانە ژبۆ بارودۆخێن پلەبەرزکرنێ، د دەمەکیدا د بارودۆخێن خەلاتکرن و ئاهەنگێن ژن هینانێدا " دەربڕینێن کەیفخۆشیێ " ب شێوەیکێ بەرچاڤتر دهێنە دیتن. هەروەسا "دەربڕینێن گونجاندنێ" بۆ نموونە "تۆ یێ ژهەژیی" ب شێوەیەکێ زۆر د بارودۆخێن خەلاتکرنێدا ژلایێ هەمی گرۆپانڤە هاتینە بکارهینان، لێ د بارودۆخێ ئاهەنگا ژنهینانێدا ب تنێ ژلایێ ئەمریکیانڤە هاتییە بکارهینان. بارودۆخەکێ مینا " داخوازی ژبۆ ب دەستڤەهینانا زانیاریان" بۆ نموونە "کێژك کوڕ/کچ ژ هەمییان ب بەختترە "د هەر سێ گرۆپاندا هاتبوو بکارهینان ب تایبەتی ژی ژلایێ ئەمریکیانڤە ژبۆ بارودۆخێ ئاهەنگا بیك و زاڤایان. ژ جۆرێن بەرسڤێن دی یێن ژلایێ هەر سێ گرۆپانڤە هاتینە بکارهینان. ئەڤە بوون:" داخوازی ژبۆ خوزیەکا باش" ، "پێشنیازکرن ژبۆ ئاهەنگگێڕانێ" ، "داخوازی ژبۆ بەختەکێ باش" و "هاندان"ێ (Elwood, 2004: 355-385).

د ڤەکۆلینەکا بەراوردکاریدا، (دەستجێردی و نەسری) ل سالا(2013) تاقیکرنا جیاواز یا بکارهینانا کردەیێن ئاخڤتنێ د کەلتوورێن جیاوازدا دکەن. بەشداربوویێن ئەڤێ ڤەکۆلینێ ل سەر سێ گرۆپان هاتبوونە دابەشکرن، ژ ئەوان ژی 48 ئاخڤتنکەرێن زمانێ ئینگلیزییا ئەمریکی بوون، 50 تاکەکەسێن زمانێ فارسی بوون، ل گەل 44 ئاخڤتنکەرێن زمانێ عەرەبییا سوری بوون. داتایێن ئەوان هاتبوونە وەرگرتن ژ بکارهینانا پڕکرنا ئێستەکێ ژ وتاردانەکا نڤێسکی (written discourse completion test (DCT)) کو یا پێکهاتی بوو ژ چار بارودۆخان کو بۆ هەر ئێك ژ ئەوان ژ بەشداربوویان هاتبوو خواستن کو ب کریارا پیرۆزباهیکرنێ ڕابن. داتا هاتبوونە شرۆڤەکرن ل دویڤ چەنداتییا بکارهینانا ستراتیجیەتان، شێوەیێن ناڤەرۆکا واتایی و ل دویڤ بارودۆخ و ڕەوشا گوهداری، بەشداربووی ژی د گوهۆڕینێدا بوون. ئەنجامێن ئەڤێ ڤەکۆلینێ دیاردکەن، کو ستراتیجیەتا هەرە بکارهاتی ژ لایێ بەشداربوویێن هەر سێ گرۆپانڤە دەربڕینێن ئامیرێ نیشاندانا مەبەستێ(IFID) بوون. هەر وەکی دیار پتر ژ ٦٠% د ئەوان بارودۆخاندا هاتبوو بکارهینان. ستراتیجیەتا دووێ، کو زۆر بکارهاتی د ئەڤێ ڤەکولینێدا ل گرۆپێن عەرەبێن سوری و ئاخڤتنکەرێن فارس (باشی خواستن- offer of good wishes) بوو. بەلێ ستراتیجیەتا (داخوازی ژبۆ ب دەستڤە هینان زانیاریان Request for information-) ل دەڤ ئاخڤتنکەرێن ئەمریکی ب پلا دووێ دهات. ئەو جوداهییێن د ناڤبەرا بەشداربوویێن هەر سێ گرۆپاندا هەین ژی، ئەو بوو، کو ستراتیجیەتا (باشی خواستن) ژ لایێ ئەمریکییانڤە گەلەك ب کێمی دهاتە دیتن، لێ ل دەڤ ئاخڤتنکەرێن عەرەب ب شێوەیەکێ بەربلاڤ دهێتە بکارهینان (Dastrjerdi and Nasri 2013:15-22).

3-1-جۆرێن پیرۆزباهیکرنان:

سەبارەت جۆر و واتایێن بنەرەتییێن پەیڤێن پیرۆزباهیکرنێ- هەر وەکی پیرۆزباهیکرن دهێتە نیاسین بەشداربوونە د خۆشییا کەسێ بەرامبەردا- ، ئەم دشێین بێژین ئەڤ کردەیا ئاخڤتنێ د ژمارەکا زۆرا هەلکەڤتێن فەرمی یێن گشتی و تایبەتیدا دهێتە ئەنجامدان. پیرۆزباهیکرن ژی دهێتە دابەشکرن بۆ دوو جۆران:

١- پیرۆزباهیکرن ژبۆ ئەنجامدانا تشتەکی:

ئەڤ جۆرە واتایا هندێ ددەت، کو پیرۆزباهیکرنا کەسەکی بکەی ژبەر تشتەکی کو ئەوی ئەنجامدابیت. هەر وەکی فەرهەنگا مەریەم دیاردکەت، کو پیرۆزباهیکرن ژبۆ ئەنجامدانا تشتەکی دهێتە بکارهینان ژبۆ دەربڕینا خۆشییەکا جهگر بۆ تاکەکەسان د هندەك بیرەوەری و بویەرێن سەرکەڤتنێدا یان ژی د بەختێن باشدا(Merriam, 2003: 262). بۆ نموونە ئەگەر کەسەك بزانیت کەسەکێ دی یێ کەیفخۆشبووی ب ڕەفتار و ئەرکێن خۆ، د ئەڤی دەمیدا هندەك دەربڕین دهێنە بکارهینان. وەکی ل خوارێ دیاردبیت:

- ئەز پیرۆزباهیا تە دکەم ژبۆ سەرکەڤتنا تە د قارەمانیێدا

- من دڤێت پیرۆزباهییا تە بکەم ژبۆ کارێ تە یێ نوی.

- یان پیرۆزباهیکرن ژ بۆ بدە سڤەهینانا ئەنجامەکێ باش د ئەزموونێدا.

کردەیا پیرۆزباهیکرنێ د ڕستەیێن ل سەریدا ئاماژێ ددەنە کریارەکێ کو گەلەکا گرنگە ژبۆ گوهداری د ئەوی تشتێ ب دەستخۆڤە هینایدا. ل ڤێرێ بارودۆخێ ئاخڤتنکەری خۆشی دەربڕینە ژبۆ ئەوی بەرهەمێ ب دەست گوهداریڤە هاتی (Oraiby, 2011: 7).

ئەڤ جۆرێ پیرۆزباهیکرنێ ژلایێ پتریا خەلکیڤە دهێتە بکارهینان، مامۆستا ل گەل قوتابییان، دایك وباب ل گەل زارۆکێن خۆ، هەروەسا ڕێڤەبەر ل گەل فەرمانبەران، کو ئەڤ چەندە (ژبۆ بلندکرنا ڕێزا خۆ)، (ژبۆ هاندانێ)، هەروەسا (ژبۆ دروستکرنا کەسایەتییەکا بهێز)... یا هاتییە دروستکرن، ژبەر هندێ ژی (پیرۆزباهیکرن، ڕێزلێگرتن، ستایش و پەسن) د گرنگن د پێشڤەبەرنا وێنەیێ خۆدا، هەروەسا د گرنگن د چەواییا هزرکرن و هەستپێکرنا هەڤدوودا(Bell,2004: 1-4). ل گەل ئەڤێ چەندێ ژی، ئەڤ جۆرێ پیرۆزباهیکرنێ یا هاتییە دروستکرن ژبۆ بهێزکرنا پەیوەندییان و هاندانا ڕوحا هەڤکارییێ. یا ئاساییە کو هندەك بار دروستببن بۆ پێشڤەبرنا پەیوەندییان کو کارتێکرنێ ل سەر پێکڤەکارکرن و هزرکرنێ وەك بەشەك ژ گرۆپی دکەت، ژ بەر ئەڤێ یەکێ (پیرۆزباهیکرن و ستایش و ڕێزلێگرتن) ژ کارلێککەرێن چالاك یێن پێکگەهشتنا ئەڤان پەیوەندییان دهێنە هژمارتن(Oraiby, 2011: 7).

هندەك جاران کریارا پیرۆزباهیکرنێ ژبۆ ئەنجامدانا تشتەکی دچیتە د قالبێ ستایش و پەسنکرنێدا. هەروەکی (ئورەیبی) ددەتە دیارکرن ل دەمێ تۆ پیرۆزباهییا کەسەکی دکەی، ل سەر تشتەکی کو ئەوی ئەنجامدابیت کەواتە تۆ ئەوی/وێ ستایش و بلند دکەی ژ بەر ئەوی کارێ ئەنجامدای(Oraiby, 2011:8). بۆ نموونە:

-پێدڤییە ئەز پیرۆزباهییا ڕێکخەرێ ئەڤی ورکشۆپی بکەم ل سەر باش ب ڕێڤەچوونا کاری.

-یا پێدڤییە پیرۆزباهییێ ل هندەك قوتابییێن قۆناغا چارێ کوردی بکەین، ل سەر ئاستێ ئەوان یێ بلند.

2-پیرۆزباهیکرنێن نەرێتی و ڕێورەسمان:

جورێ دووێ ژ پیرۆزباهیکرنێ ب شێوەیەکێ سەرتاسەری ب هەلکەڤت و بۆنێن خۆشێن جڤاکیڤە یا گرێدایە. هەر وەکی فەرهەنگا مەریەم، پیرۆزباهیکرنێن ب ئەڤی شێوەی دیاردکەت: کو دەربڕینا کەیفخۆشییەکا ب سۆز و ڤیان ژبۆ ئەوان ڕویدان و بۆنان دهێتە کرن. ئەڤە هەمی ئەوێ چەندێ دگەهینیت، کو تۆ پیرۆزباهیکرنا کەسەکی دکەی یان تشتەکی بۆ ئەوی/وێ دبێژی ژبۆ دیارکرنا ئەوێ خۆشییێ کو تشتەکێ باش ل دەڤ ئەوان یێ ڕویدای(Merriam, 2003: 262). بۆ نموونە:

- شەهیانا تە پیرۆزبیت.

-داخوازا ژیەکێ درێژ ژبۆ زاروکێ هەوە دخوازم.

-ژدایکبوونا تە پیرۆزبیت.

1-4-پیرۆزباهیکرن د پراگماتیکێدا:

ژبۆ هندێ ئەم بشێین ب باشی ل واتایا کردەیێن ئاخڤتنێ بگەهین، پێدڤییە شیانێن پراگماتیکی ل دەڤ مە هەبن. هەر وەکی (کاسپەر و ڕوڤێر) ددەنە دیارکرن شیانێن پراگماتیکی ژبۆ کریارێ و کارلێکەرێن زمانی د گرنگن، چونکی نەزانینا ئەوان زۆربەیا جاران دبیتە ئەگەرێ هینانا زۆریا ئاریشەیان بۆ ئاخڤتنکەران و ئەوان فێرخوازێن بیانی و زمانێ دووێ(Kasper, & Roever, 2005:317).

زانین و فێربوونا شیانێن پراگماتیکی یا ئاسان نینە، چونکی پێدڤییە فێرخواز بزانیت دێ چەوان کار ب ئەوان پەیڤان کەت و د هەمان وەختدا ڕاببیت ب دروستکرنا لینکەکێ گونجای د ناڤ پەیڤان، بارودۆخان و پەیوەندییێن کۆمەلایەتیدا (ئوستون - 1962). هەر ل سەر ئەوێ ڕێبازێ (لیچ - 1983) ئاماژێ ددەتە دوو بەشان شیانێن پراگماتیکا کۆمەلایەتی(sociopragmatic) و پراگماتیکا زمانڤانی(Pragmalinguistic) کو ئەوژی کار ل گەل شێوەیێن پراگماتیکێن زمانی دکەت. پراگماتیکا زمانڤانی گرنگییێ ددەتە نیاز و مەبەستا ئاخڤتنکەری و کارڤەدانێن گوهداری، لێ پراگماتیکا کۆمەلایەتی وەسا ژ لایێ (براون و لیڤنسون-1987)یڤە دهێتە دیارکرن، کو کاری ل گەل خالا یەکتربڕینا د ناڤبەرا

(کاریارا پەیوەندیکرنێ و هێزا ئەوێ) و (دویراتییا کۆمەلایەتی و ئەو سەپاندنا گرێدای ب ئەوێ ڕویدانێ)ڤە دکەت(Pishghadam and Mostafa, 2011: 131).

(ڕیچارد و شمێد) سێ ژ ئارمانجێن جیاوازێن پراگماتیکێ دیاردکەن:

أ-چاوانییا ڤەگێڕانێ و بکارهینانا دەربڕینان دمینتە ل سەر زانیارییێن جیهانا ژ ڕاستی.

ب-چاوانییا بکارهینان و تێگەهشتنا ئاخڤتنکەری ل سەر کردەیێن ئاخڤتنێ.

ج-چاوانییا کارتێکرنا ستراکچەرێن ڕستەیێ ژ لایێ ئەوێ پەیوەندییا د ناڤبەرا ئاخڤتنکەری و گوهداریدا (Richards & Schmidt, 2002:412).

هەر وەکی (ڤێرشورن) چار بوارێن بەربلاڤێن پراگماتیکێ ددەتە دیارکرن:

1-پەیڤ و نیشانکار (Deixis).

2-ئالوگۆڕییا پەیڤان و دەستەواژان (conversa).

3-پێشنیازێن نەڕاستەوخۆ (Implicit).

4-کردەیا ئاخڤتنێ (speech act): پیرۆزباهیکرن ژی ئێك ژ کردەیێن سەرەکی یێن کردەیا ئاخڤتنێ دهێتە هژمارتن(Verschueren,1999:18)). ئەڤە ژ لایەکیڤە و ژلایەکێ دیڤە کو سوپاسیکرن دچیتە د ناڤ پراگماتیکێدا ئەوە، کو پیرۆزباهیکرنێ مەبەستەکا ل پشت هەی، کو دبیت مەبەستەکا ئەرێنی یان مەبەستەکا ئەرێنی بگەهینیت، ئەڤەژی دمینیتە ل دویڤ ئەوی دەوروبەرێ د ناڤبەرا ئاخڤتنکەر و گوهداریدا هەی. بۆ نموونە ئەگەر ب سڤکاتیکرنڤە بێژیە ئێکی:(سەد خێران ژ ترۆمبێلا خۆ بینی.) ل ئەوی دەمی پیرۆزباهیکرن دێ واتا و مەبەستەکا نەرێنی گەهینیت، لێ ئەگەر ژ ڕاستی و ب ڤیانڤە ئەوێ ڕستەیێ بێژیت، ل ئەوی دەمی دێ واتا و مەبەستەکا ئەرێنی گەهینیت، کو ئەڤەژی ڤیان و لێك نێزیکییێ د ناڤبەرا ئاخڤتنکەر و گوهداریدا پەیدادکەت.

5-1-پیرۆزباهیکرن وەك کردەیا ئاخڤتنێ:

کردەیا ئاخڤتنێ یا پیرۆزباهیکرنێ بۆ ئێکەم جار ژلایێ (ئوستن 1962) و (سیرل (1969یڤە هاتیە بەحسکرن، ئەوژی د تیۆرا کردەیا ئاخڤتنێدا، کو ب شێوەیەکێ گشتی یا پێکهاتییە ژ کارهینانا زمانی د جێبەجێکرنا کارەکیدا. ئەڤ تیۆرە داکۆکییێ ل سەرهندێ دکەت، کو ئاخڤتن باراپتریا جاران کریارەکا کۆمەلایەتییە د ناڤەرۆکەکا تایبەتدا، کو ژ ئەنجامێ هەبوونا بارودۆخەکێ تایبەت دهێتە بکارهینان، ئانکو مەرەم پێ ڤەگوهاستنا زانیاریان نینە. (ئوستن) ل سالا 1962 دیاردکەت کو هەمی دەربڕین ب جێبەجێکرنا کریارێن ئاخڤتنێ ڕادبن، بگرە ژ کارێ ڕانەپەراندنێ(constative) کو ژ داخویانییەکێ پێکهاتییە ژ بڕیاردانا ل سەر ڕاستیان(حالەتێن ڕاستییان)، هەتا کارێ ڕاپەراندنێ(performative) کو ئەو داخویانییە کو ب ئەنجامدانا کارەکی ڕادبیت(حالەتێن نەراست). ئەڤەژی دمینتە ل سەر بارودۆخێن هاتینە بەرپابوون ج نڤێسکی یان زارەکی بن. بۆ هەر بارودۆخەکێ تایبەتێ هاتبیتە ئەنجامدان یان گوتن، ڕاستی و نەراستییێ ب خۆڤە دگریت. هەروەسا یان پەیامەکا کەیفخۆشکەرە یان نەکەیفخۆشکەرە. پیرۆزباهیکرن ئێك ژ کارێن ڕاپەراندنێ ژلایێ (ئوستن)یڤە هاتیە دیارکرن، ب ڕێکا دەربڕینێن کارێ ڕاپەراندنێ. بۆ نموونە "ئەز پیرۆزباهییا تە دکەم" ل ڤێرێ کارێ ڕاپەراندنێ ب خۆڤە دگریت، ئاخڤتنکەر ب ئەنجامدانا کریارەکا زمانی ڕادبیت. ئەڤ کریارا زمانی ژی ب شێوەیەکێ ڕاستەخۆ دبیتە ئەگەرێ ڕاستی دەرئێخستنا ئەوێ کاری سەرەرای هەر جۆرە کارەك پێدڤی بیت(هەر وەکی کارەك تە ئەنجامدابیت، لێ د بنیاتدا تە بەس یا گوتی و پێدڤی ب ئەنجامدانێ نینە، ژبەر هندێ ب حالەتێن نەراست دهێنە هژمارتن) لەورا، کارێ ڕاپەراندنێ ب ئێك ژ بەشێن ئامیرێ نیشاندانا مەبەستێ (IFID) دهێتە هژمارتن(Can, 2011: 21).

کردەیا ئاخفتنێ یا پیرۆزباهیکرنێ کو د ئەڤێ ڤەکولینێدا ئارمانجا مەیە، هەر وەکی د پۆلینکرنا کردەیا مەبەستێ یا (ئوستن) دا پیرۆزباهیکرن، د بن چەترێ دەربڕینێن ڕەوشتی (behabitive)دا هاتیە بەحسکرن، لێ د پۆلینکرنا (سیرل) یا کردەیا مەبەستێدا، پیرۆزباهیکرن وەکی بەشەك ژ دەربڕینێن هەستان(expressive) هاتیە هژمارتن. هەر وەکی (هاتیپگلۆ-Hatipoglu) کۆرتیەکێ ل دۆر دابەشکرنا کردارا مەبەستێ یا (ئوستون و سێرل)ی ددەتە دیارکرن(Hatipoglu, 2009: 11-13). وەکی ل خوارێ دیاردبیت:

پۆلینکرنا (ئوستن)ی ل سالا (1962):

1-بڕیارێن دادگەهی(verictives): یا پێکهاتییە ژ دیارکرنا ئەنجامان یان فەرمانێن گرێدای ب دادگەهێڤە. بۆ نموونە(، بڕیارا دادگەهێ، دادگەهکرن، خەملاندن، پلە دیارکرن).

2-بڕیاردان (excutives): لادان ژ کاری، دامەزراندن، فەرماندان، بێ بەهرکرن، ڕاستەوخۆکرن).

3-دروستکرنا پەیمانان(Commisssives): سپاردن ژبۆ ئەنجامدانا کارەکی بۆ نموونە(پەیمان، ژڤان، گرێنتی، سۆزدان، سویندخوارن، بەلێن).

4-ڕەوشت (Behabitives): دەربڕینا هەلویستانە دەربارەی ڕەفتارێن جڤاکی. بۆ نموونە (لێبورینخوازتن، پیرۆزباهیکرن، دەربڕینا سۆپاسیکرنێ، دەربڕینا هەڤسوزیێ، سلاڤدان، خوزیخواستن).

5-دانا ڕوهنکرنەکێ (بەرچاڤکرن، Expositives): پەیڤێن دروست د ناڤ ئاخڤتنێدا: بۆ نموونە (بەرسڤدان، پەیوەندیکرنا تلەفۆنان، ئینکارکرن، تەکەزکرن، دیارکرن، ڕوهنکرن) (Austin, 1962: 148-150).

لێ پولینکرنا (سێرل)ی بۆ کردەیا مەبەستێ ئەوا ل سالا(1969) هاتیە ئەنجامدان. ب ئەڤی شێوەیێ ل خوارێ بوو:

1-ئاڕاستەکرن(Directive) : ئاخڤتنکەر پێکولێ دکەت ژبۆ زانینان ناڤونیشانی داکو تشتەکی ئەنجامبدەت. بۆ نموونە (داخوازکرن، پرسیارکرن، فەرمانکرن).

2-دروستکرنا پەیمانان (commissives): ئاخڤتنکەر دهێتە ڕاسپاردن ژبۆ ئەنجامدانا کارەکی د پاشەروژێدا، بۆ نموونە (سوزدان، پێشکێشکرن، ترساندن).

3-دەربڕینا هەستان(Expressive)دەربڕینا بارێ سایکۆلۆژییە د بارودۆخێن هەستداردا دیاردبیت دەربارەی ئەوان بویەران کو د ناڤەرۆکا دەستەواژەیاندا دیاردبن. بۆ نموونە(لێبورینخواستن، پیرۆزباهیکرن، سوپاسیکرن، بخێرهاتن).

4-ڕاگەهاندن (declaration)ئەو جۆرە دەربڕینن کو ل دەمێ درکاندنا ئەوان، گوهۆڕینێن مەزن و کارتێکەر دهێنە ڕویدان. بۆ نموونە(ڕاگەهاندنا شەڕی، مارکرن، دەرئێخستن ژ کاری، حەرامکرن).

5-دانا لێدوانان(Assertives): ئاخڤتنکەر پێشوەخت ب دیارکرنا ڕاستییێن ئەوان دەستەواژەیێن هاتینە دەربڕین ڕادبیت. وەکو (ئەنجام، تەکەزکرن، ڕاپۆرتەکا سروشتی، ڕاستی و درەو، سالۆخدان) (Searle, 1969: 12- 20).

6-1-تیۆرا ڕەوشتی و پیرۆزباهیکرن:

ڕەوشت ژبۆ شێوە و ڕەفتارەکا باش کریارەکا جێبەجێکارە، کو ژلایێ کەلتووریڤە ب دیاردە هاتییە پێناسەکرن، دبیت د کەلتوورەکیدا تشتەك یێ جوان و ب ڕەوشت بیت، د بەرامبەردا د کەلتوورەکێ دیدا ب نەجوان و کرێت بهێتە هژمارتن. (براون و لێڤنسن) دوو جۆرێن ڕەوشتی ددەنە دیارکرن، هندەك کەلتوور جۆرەکی ب باشتر و گونجای تر ددانن ژ جۆرێ دیێ ڕەوشتی، ژبەر ئەڤێ ئێکێ ڕەوشت یێ گرێدایە ب کەلتوورێ میللەتەکێ تایبەتڤە. ئەڤ هەر دوو زانایە گفتوگۆکرنێ ل سەر پەیوەندییێن مرۆڤان دکەن، چ نڤێسی یان زارەکی بن، خەلك بەردەوام گرنگییێ ددەنە ڕۆخسارێ(ڕوییێ کەسێ) بەرامبەر، ژبەر هندێ ژی د ئاخڤتنا مەیا ڕۆژانەدا، ئەم بەردەوام ل دەربڕینێن گونجای ژبۆ بارودۆخێن ژێکجودا دگەڕین. د ناڤبەرا هەڤالاندا پتر ئازادی د کارهینانا دەربڕیناندا دیاردبیت، ب واتایەکا دی هەمان دەربڕین ل گەل کەسەکێ بیانی دبیت جۆرە دلڕەقیەك یان ب ئاخڤتنەکا نەجوان بهێتە هژمارتن. د هەمی بارودۆخاندا ئەم هەولددەین ب ئاخڤتنێن مە، کەسێ گوهدار نەهێتە ئێشاندن یان شەرمزارکرن. (براون و لێڤنسون)ی چار ستراتیجیەت ژبۆ ڕەفتارێن ڕەوشتی دانانە. ئەوژی ئەڤەنە:

1-ستراتیجیەتا تۆمارکرنا ڕوهن و ئاشکرا: ئەڤێ چ پەیوەندی ب ڕۆخسارێ گوهداریڤە نینە.

2-ستراتیجیەتا ڕەوشتی یا پوزەتیف: ئەڤە بۆ تە دیاردکەت کو گوهدارێ گوە ل تەببیت ڕۆخسارەکێ هەی، کو دڤێت ڕێز لێ بهێتەگرتن. دیسان داکۆکییێ ل سەرهندێ دکەت، کو پەیوەندی د هەڤالینیە و دەربرین ب کۆمەل دهێنە ئالوگۆڕکرن.

3-ستراتیجیەتا ڕەوشتی یا نێگەتیف: ئەڤە ل ڕۆخسارێ گوهداری دیاردبیت.

4-ستراتیجیەتا نەراستەوخۆیا نەفەرمی: ئەڤە هندەك ژ گوشارێ کێمدکەت یان ناهێلیت(Alameen, 2017: 13).

لێ ل دەمێ (براون و لیڤنسون) دهێنە ل سەر بوارێ ڕۆخساری و شرۆڤەیا ئەڤێ مژارێ دکەن و پێناسەدکەن، ڕۆخسار وێنێ خودێ کۆمەلگەهێیە، کو هەر تاکەکەسەکێ د ناڤ کۆمەلگەهێدا حەز ژبۆ بانگەشەکرنا خۆ هەیە. ڕەوشت ژی دەربڕینەکا خواست و مەبەستا ئاخڤتنکەرییە ژبۆ کێمکرنا ئەوێ پالەپەستۆیا ل سەر ڕۆخساری هەیە، کو ژ ئەنجامێ هندەك کردارێن تێکچوونا ڕۆخساری بۆ کەسەکی هاتییە ڤەگوهاستن (Alameen, 2017: 14). هەر وەکی د چارچۆڤەیێ ڤەکۆلینا ئەواندا دیاردبیت، ڕۆخسار دوو شێوەیان ب خۆڤە دگریت:

1-ڕۆخسارێ نێگەتیف، یان ژی بێژین مافێن هەرێمی، ئازادیا کریاران و ئازادیا سەپاندنان (نەچارکرن ژبۆ ئەنجامدانا کارەکی، باج، فێل)، حەزکرنا هندێ کو کریارێن مرۆڤی، ژلایێ کەسانێن دیڤە نەهێنە ژناڤبرن و تێکدان و ڕێگری لێکرن.

2- ڕۆخسارێ پوزەتیف، ئەڤەژی یێ هاوتایە ل گەل وێنێ خودییێ خەلکی هەی، هەروەسا دڤێت حەزێن ئەوان ڕێزلێبهێنە گرتن و پەسەندکرن، هەر چ نەبیت ل دەڤ هندەك تاکەکەسان. پیرۆزباهیکرن وەکی دەربڕینێن ڕازیبوونێ، ئارمانجا ئەوێ ژبۆ بهێزکرنا پەیوەندییێن کۆمەلایەتی و خزمایەتییێنە، کو دڤێت حەزێن گوهداری بهێنە پەسەندکرن، ژبەرهندێ پیرۆزباهیکرن د جەوهەرێ خۆدا گەلەکا ب ڕەوشتە(Leech, 1983:26). لێ پیرۆزباهیکرن د هندەك دەماندا ب کردەیا تێکچوونا ڕۆخساری دهێتە هژمارتن، کو چێدبیت ببیتە ئەگەرێ تێکچوونا ڕۆخسارێ نێگەتیڤێ ئاماژەبۆکری ب ڕێکا تێکدانا ئازادی کەسی، دیسان دەلیڤێ دروستکەت، کو کەسێ بەرامبەر هزرێ بکەت، ل ڕێکەکا گونجای ژبۆ بەرسڤدانێ و

ئەنجامدانا کریارێ بگەڕیت. پیرۆزباهیکرن دیسان دبیتە ئەگەرێ تێکبرنا ڕۆخسارێ پوزەتیڤێ ئاماژەبۆکری، چونکی ڕۆخسارێ پوزەتیڤێ سادەیێ ئەوی، پێدڤی ب کونترۆلا خودی و ڕێزگرتنا خودی هەیە. (لیچ) ل سالا(2005) ددەتە دیارکرن، کو کردەیێن ئاخڤتنێ، مینا پیرۆزباهیکرنێ ژبۆ هەستێن خەلکی، ب نرخەکێ بلند دهێتە دانان، ئەوژی ژبەر ئەگەرێن هەڤسۆزی و بایەخێن ڕەوشتی ب ڕێکا نیشاندنا هەڤسۆزیێ بۆ کەسانێن دی، ژ بەرهندێ ژی کردەیێن ئاخڤتنێ یێن ب ئەڤی ڕەنگی ب شێوەیکێ بنچینەیی ب ڕەوشتن و پێدڤی ب چ سڤککرن و هێورکرنا بارودۆخی ناکەت، هەروەسا ئەو بەردەوام پەسنا ئەڤێ کردەیێ دکەت، ل دەمێ دیاردکەت، کو پیرۆزباهیکرن دشێت گەلەك ب جوانی و ب نازکی و پەیڤ خۆشی و ڕەوشتبەرزی بهێتە دروستکرن، ئەوژی ب ڕێکا ب هێزکرنا ئاخڤتنا خۆ. وەکی (پیرۆزباهیکرنێن گەرم) (Alameen, 2017: 15-16).

1-7-پیرۆزباهیکرن د ناڤ کورداندا:

پیرۆزباهیکرن و بیرەوەری و ڕویدانێن خۆش پەیوەندییەکا مۆکم پێکڤە هەیە، هندی ئەڤ بیرەوەری و جەژن د ناڤ میللەتەکیدا دزێدەبن، دێ دەربرینێن پیرۆزباهیکرنێ ژی د بەرامبەردا زێدە هێنە بکارهینان. ئەگەر ئەم تەماشەی کەلتوور و جەژن و ڕویدان و بیرەوەرێن کوردان بکەین، دێ بینین ب شێوەیەکێ زۆر دبەربلاڤن. بگرە ژ بیرەوەری و جەژنێن نەتەوەی. وەکی نەورۆزێ و سەرهلدانێ و ژناڤچوونا ڕژێما بەحس و هندەکێن دیێن نوی. مینا ڕیفراندۆما سەرتاسەری هەرێمێ و دەڤەرێن ڤەقەتیایێن هەرێما کوردستانێ، ژبەر ئەڤێ چەندێ ژی دەربڕین و ستراتیجیەتێن پیرۆزباهیکرنێ ب شێوەیەکێ بەربلاڤ دهێنە بکارهینان. ئەگەر ئەم جەژنا نەورۆزێ وەك نموونە وەرگرین، دێ بینین خەلکێ کورد د ڕۆژانێن 21 تا 23 ئادارێدا هەر سال ل گەل برا و هەڤال و دوستان گەشتا و سەیرانان دکەن و جەژنا هەڤدوو پیرۆزدکەن ژ ئەوان دەربڕینان ژی "جەژنا هەوە پیرۆز، جەژنا نەورۆزێ ل تە پیرۆزبیت، سەر سالا کوردی پیرۆزبیت ... هتد" . هەروەسا جەژنێن ئایینی ژی هەنە. وەکی دوو ژ جەژنێن ئایینێ ئیسلامێ کو پیرۆزباهیکرن ب شێوەیەکێ زۆر بەربلاڤ دهێنە بکارهینان، ئەوژی جەژنا ڕەمەزانێ و جەژنا قوربانێنە، کو د ئەڤان هەر دوو جەژناندا مرۆڤ و دوست و برادەر سەرەدانا هەڤدوو دکەن و پیرۆزباهییان ل ئێك دکەن و دچنە دەستێن هەڤدوو و ماچان ژبۆ ڕوییێن هەڤ دوەشینن. بیرهینان و پەیرەوکرنا ئەڤان جەژن و پیرۆزباهیکرنان ل هەڤدوو ژبەر ئەوێ ئێکیە، کو زۆربەی زۆریا خەلکێ کورد موسولمانن و ل دویڤ ئەوان هەمی ڕێنمایی و یاسایان دچن یێن ئایین ژێ دخوازیت، ژ ئەوان دەربڕینان ژی "جەژنا هەوە پیرۆزبیت، عەیدا هەوە پیرۆزبیت، جەژنا ڕەمەزانێ ل هەوە پیرۆزبیت، خودێ ڕۆژی و نڤێژێن هەوە قەبیلکربن. هەروەسا هندەك بیرەوەرییێن جیهانی ژی هەنە، کو د ناڤ کوردان ژیدا د بەربلاڤن. وەکی ڕۆژا ژدایکبوونێ، ڕۆژا پێکهینانا خێزانێ، ڕۆژا دایکان، بابان، ئافرەتان، کرێکاران...هتد کو دەربڕینێن پیرۆزباهیکرنێ ب شێوەیەکێ بەربلاڤ د ناڤ ئەڤان بیرەوەریاندا دهێنە بکارهینان"(Khalil, 2014: 25-26).

1-8-گرنگییا پیرۆزباهیکرنێ د جڤاکیدا:

پیرۆزباهیکرن هەر ژکەڤندا ژلایێ پتریا جڤاکانڤە هاتینە بکارهینان و نوکە ژی گرنگییا خۆ هەر مایە، ئەڤ جۆرە زاراڤە ب بیرهاتن و بیرەوەرێن خۆشڤە یێ گرێدایە. ئەڤ بیرەوەرییە ژی بابەتێن سەرەکییێن کەلتوورێن جیاوازن. ئەڤ زاراڤێ کەڤنێ پیرۆزباهیکرنێ ژ بەرەبابەکی بۆ بەربابەکێ دی د هەمی جڤاکاندا هاتییە وەرگرتن و ڤەگوهاستن. هەروەسا پیرۆزباهیکرنێ ڕۆلەکێ سەرەکی و گرنگ د پێشڤەبرن و مانا پەیوەندییێن جڤاکی د ناڤبەرا ئەندامێن جڤاکیدا هەیە، ژ بەرهندێ ژی دێ بینین ب شێوەیەکێ بەربلاڤ ئەڤ جۆرە دەربڕینە د بیرەوەرییێن وەکو:(سەرکەڤتنان، ئاهەنگان، جەژنێن نەتەوەیی و ئایینی...هتد)دا دهێنە بکارهینان. هەر جڤاکەکێ کەلتوور و کەلەپوور و دابونەریتێن خۆ یێن تایبەت ل گەل بهایێن کۆمەلایەتییێن تایبەت کو د جیاوازن ل گەل یێن جڤاکەکێ دی هەنە (Khalil, 2014: 24). (دارین و ڤێرسپور(2004)(دیاردکەن، کو د بیرەوەریەکا جڤاکیدا ئەگەر پیرۆزباهیکرن ژبۆ هندێ نەبیت، کو ئێك گرنگییێ ب یێ دی بدەت، هەروەسا بیرۆزباهیکرنا بیرەوەرییێن روِّژا ژ دایکبوونێ، یان پێکهینانا هەڤژینییێ و مەرەم پێ مۆکومکرنا پەیوەندییان نەبیت، ل ئەوی دەمی ئەڤ جۆرە پیرۆزباهیکرنە دێ دبێ مفا و بکێرنەهاتی بن (Alameen, 2017: 16). هەر وەکی (جان) دوپاتییێ ل سەرهندێ دکەت، کو ئارمانجا سەرەکی یا پیرۆزباهیکرنێ ژبۆ بهێزکرنا پەیوەندییێن جڤاکییە و مان و موکۆمکرنا پەیوەندییێن هەڤالینی و خزم و دوستانە. ئەڤ جۆرە دەربڕینە دبنە ئەگەرێ پەیوەندیکرنەکا باش و کاریگەر، ژبەرهندێ دەربڕینێن پیرۆزباهیکرنێ پتر ب کەلتووریڤە گرێدایندە ژ دەربڕینێن مامەلەکرنێ یان ڤەگوهاستنەکا سادەیا ئاخڤتنێ. لێ ئەڤ ئارمانجا پیرۆزباهیکرنێ، دبیت د کەلتوورێن جیاوازدا بهێتە گوهۆڕین(Can, H ,2011: 9).

1-9-ستراتیجیەتێن پیرۆزباهیکرنێ:

ژبۆ هندێ کەسەك کەیفخۆشییا خۆ بەرامبەر کەیفخۆشییا کەسەکێ دی دەربڕیت، کو ژ ئەگەرێ ڕویدانەکێ یان بیرەوەری و ئاهەنگەکێ پەیدابببیت، ئاخڤتنکەر پێدڤی ب چەندین شێوە و ستراتیجیەتێن پیرۆزباهیکرنێ دبیت، کو(ئێلیود) چار جۆرێن ستراتیجیەتان ژبۆ پیرۆزباهیکرنێ ددانیت. هەر وەکی ل خوارێ دیاردبیت:

1-ئامیرێ نیشاندانا مەبەستێ(IFID): ئەڤ جۆرێ ستراتیجیەتێ دهێتە هژمارتن ژ بەربلاڤترین دەربڕینێن د بارودۆخێن پیرۆزباهیکرنێدا هاتینە بکارهینان. د ڤەکۆلینا (ئولیود)یدا ئەوا ل سەر قوتابییێن جاپانی و ئەمریکی ئەنجامدای. هەر وەکی ئەو دبێژیت(IFID) ژ فۆرمێن دەربڕینێ یێن

بنچینەی دهێتە هژمارتن، کو هێزا مەبەستێ ب شێوەیەکێ تمام یا ڕوهن و بەرچاڤە. نموونە بۆ ئەڤان جۆرێ دەربڕینان ژی (پیرۆزبیت، پیرۆزە)، ژ بەر سادەییا ئەڤان جۆرێ دەربڕینان دێ بینین ب شێوەیەکێ زۆر بەربلاڤ دهێنە بکارهینان.

2-دەربڕینێن کەیفخۆشییێ: ئاماژەیێ ددەتە ئەوان جۆرێ دەربڕینان یێن کەیفخۆشییا تاکەکەسی دیاردکەن، ئەوژی ل دەمێ گوهلێبوونا دەنگوباسەکێ خۆش، یان ژی هەبوونا دەق و لێدوانەکێ کو بارودۆخی بەرەڤ خۆشییێ یان باشییێ دبیت. ئەڤ جۆرێ دەربڕینێن کەیفخۆشییێ، ئەڤان دەربڕینان ب خۆڤە دگریت: (ئەز گەلەك کەیفخۆشبووم بۆ تە، ب ئەڤی دەنگوباسی تە زۆر کەیفا مە هینا، ئەڤە خۆش خەبەر بوو، ئەڤە گەلەکا باش بوو...هتد). هەروەسا دەربڕینێن پەسن و ستایشێ ژی، وەکی پیرۆزباهیکرن دهێنە بکارهینان. بۆ نموونە(تۆ نموونەیی، ئاها هۆسا یێ زیرەك بە، تە ئەم سەر بلند کرین). ژبەر هندێ ژی (ئێلیود) دیاردکەت، کو ئەڤ جۆرێ دەربڕینێن پیرۆزباهیکرنێ ب دووەم بەربلاڤترین ستراتیجیەت دهێتە هژمارتن.

3-داخوازی ژبۆ ب دەستڤە هینانا زانیاریان: ئەڤەژی ئێك ژ ستراتیجیەتێن پیرۆزباهیکرنێیە، کو (ئولیود) دیاردکەت و ژلایێ بەشداربوویێن ئەویڤە هاتییە بکارهینان، هەر وەکی دیاردکەت، کو ئەڤان جۆرە پرسیاران ب خۆڤە دگریت:(کا ئەو کوڕکێ / کچکا بشەنس(بەخت)؟) .هەروەسا هندەك جاران داخوازکرنەکا گشتی ژبۆ ب دەستێخستنا زانیارییان ب خۆڤە دگریت. وەکی (دێ یەلا ڤێجا بۆ من بەحسکە، دێ بێژە تۆ چەوا شیای وە بکەی؟).

4-دەربڕینێن گونجاندنێ: ئەڤ ستراتیجیەتە هەمی ئەوان جۆرێن دەربڕینان ب خۆڤە دگریت یێ ب پاساو و بیانو هینانان ژبۆ بارودۆخێ کەیفخۆشییێ دهێنە کرن. بۆ نموونە (تۆیێ ژ هەژیی، ڕاستی حەقێ تە بوو، تە ب مێرانییا خۆ ب دەستخۆڤە هینا)، ئەڤ جۆرە ستراتیجیەتە دەربڕینێن ستایشێ ژی ب خۆڤە دگریت. وەکی(کارەکێ جوان بوو.) و هندەك دەمان دەربڕینێن نەبوونا گومانێ ژی ب خۆڤە دگریت. وەکو (من دزانی تۆ دێ شێی ب دەستخۆڤە هینی) (Elwood, 2004: 359-360).

5-پیرۆزباهیکرنا ب ترانەکری: د ڤێرێدا پیرۆزباهیکەر ب شێوەیەکێ ترانە پیرۆزباهییا کەسێ بەرامبەر دکەت، ئەڤ چەندە ژی پتریا جاران د ناڤبەرا دوو کەسێن نێزیکی هەڤدا دروستدبیت104 :Dastrjerdi and Nasri 2013)). وەکی دەربڕینێن: (دێ بلا برا چاڤێ مە لێنینە، خودێ بۆ تە هێژ زێدەکەت)، ل گەل گرنژینەکێ. هەرچەندە ئەڤ جۆرە دەربڕینە ژ لایێ ئاخڤتنکەرێن مەڤە ب شێوەیەکێ بەربلاڤ دهێنە بکارهینان، لێ د پڕکرنا ئێستا وتاردانا نڤێسیدا گەلەکا ب زەحمەت بوو ژبۆ پشکداربوویێن مە، کو ب شێوەیەکێ ترانەپێکرنێ پیرۆزباهیکرنا کەسێ بەرامبەر بکەن، چونکی ئەڤ جۆرە ستراتیجیەتە پێدڤی پتر ژ هۆیەکێ گەهاندنێیە، ئەوژی ئاخڤتنا سەرزاری ل گەل ئاوازا گوتنێ و بکارهینانا دێمێ ئاخڤتنکەری هەیە، داکو بشێت ئەڤێ ستراتیجیەتێ بکاربهینیت. بۆ نموونە وەکی قوتابیەکێ ئاستێ ئەوی یێ نزم پلەیەکا باش دهینیت، هەڤالێن ئەوی یێن نێزیك ب شێوەیەکێ ترانەکری پیرۆزباهییێ لێدکەن. (ها شەنسۆ تە دەورێ خۆ هینا.) ل ڤێرێ ب شێوەیێ نڤێسی پەیام ب دروستی ناگەهیت، لێ ئەگەر دەربڕین ب هاریکارییا دێمێ ئاخڤتنکەری ب شێوەیەکێ سەرززای بهێتە گوتن، دێ ب دروستی گەهیت.

6-داخوازکرنا شریناهییان: ئەڤ ستراتیجەیەتە ل ئەوی دەمی دهێتە بکارهینان، دەمێ کەسەك تشتەکی ب دەست خۆڤە دهینیت و کەسێ بەرامبەر ب سەرکەڤتنا ئەوێ هایداردبیت، ب ئەڤێ ئێکێ ژی هەڤالێن نێزیك داخوازا شرینیێ یان خوارنێ ل ئەوی کەسی دکەن، وەکی پاداشت ژبۆ ئەوێ سەرکەڤتنا ب دەستخۆڤە هیناى، ل سەر هەڤالێن ئەوی ژی بەلاڤبیت Dastrjerdi and Nasri 2013:104)). بۆ نموونە (من یا زانی تۆ یێ ناجح بووی، من شرینی دڤێت)، (تە مولەتا ترومبێلێ یا هینایە دەر، خۆ بەرزە نەکە دێ مە مەعزوم کەی).

7-دەربڕینێن سەرسورمانێ: ئەڤ جۆرە ستراتیجیەتە د ناڤ ئاخڤتنکەرێن گۆڤەرا بەهدینیدا هاتییە بکارهینان. گەلەك جارا کەسێ ب کریارا پیرۆزباهیکرنێ ڕادبیت، ل دەمێ هایداری دەنگوباسێ خۆش یێ کەسێ بەرامبەر دبیت، ب دەربڕینا هندەك پەیڤێن سەرسورمانێ بەرامبەر ئەوی تشتێ ب دەست ئاماژەبۆکەریڤە کەڤتی ڕادبیت. بۆ نموونە:(وەی! وەی! تۆ ژی ناجح بووی، نە نە!، تۆ ب خودێ ژدل!...هتد).

8-هینانا ناڤێ خودێ: ئەڤ جۆرە ستراتیجیەتە ب شێوەیەکێ بەرچاڤ د ناڤ ئاخڤتنکەرێن گۆڤەرا بەهدینیدا هاتییە دیتن. پشکداربوویێن ئەڤێ ڤەکۆلینێ هەولدایە ب ڕێکا هینانا ناڤێ خودێ ب زمانێ کوردی و عەرەبی هەڤپشکییا خۆ د کەیفخوشیا کەسێ برامبەردا دیاربکەن. ب واتایەکا دی ئەو خۆشییا بۆ گوهداری دروستبووی، بوویە ئەگەرێ دلخۆشبوونا پیرۆزباهیکەری ژی، ژ بەر ئەوێ یەکێ، چونکی بەشداربوویێن مە باراپتر موسولمان بوون، ب ڕێکا هینانا ناڤێ خودێ دێ بۆ کەسێ گوهدار ب ڕوهنی دیاربیت، کو پیرۆزباهیکەر ژ دل و ب ڤیان ب ئەڤێ کریارا ئاخڤتنێ ڕابوویە. بۆ نموونە: (ب خودێ تە گەلەك کەیفا مە هینا، ب قورعان ئەڤە خۆش شول بوو، وەلاە ئەڤی دەنگوباسی ئەز گەلەك دلخۆشکرم...هتد).

9-دوعاکرن و دەربڕینێن ئایینی: ستراتیجیەتەکا دییە ژلایێ ئاخڤتنکەرێن گۆڤەرا بەهدینیڤە هاتییە بکارهینان، ل دەمێ کەسەك تشتەکی ب دەست خۆڤە دهینیت، یان کەیفخوشیەك بۆ چێدبیت، هەڤال و خزمێن ئەوی ب ڕێکا هندەك دەستەواژەیێن دوعاکرنێ پیرۆزباهییا ئەوی دکەن. ب واتایەکا دی ئاخڤتنکەر ب ڕێکا دوعایان بۆ گوهداری دیاردکەت، کو ئەوژی هەڤبەشێن خۆشییا ئەوینە و داخوازا خۆشییەکا زێدەتر ژ

ئەوێ بۆ ئەوی/وێ دخوازن. وەکو:(خودێ تە هەر ناجح بکەت، خودێ دویڤ دلێ تە بدەتە تە، خودێ تە ب سەربێخیت، هەرێ سەرکەڤتیبی یارب، ماشا ئەلاە گەلەك كەيڤا مە هات... هتد).

10-داخوازکرنا بەختەکێ باشتر: ئەڤ ستراتیجیەتە ژی ب شێوەیەکێ بەرچاڤ د ناڤ ئاخڤتنەکەرێن گۆڤەرا بەهدينيدا هاتيە ديتن، کو ئاخڤتنكەر بۆ گوهداری دیاردکەت، ئەو چەندا ب دەستڤە هاتی یا بوویە ئەگەرێ دلخوشیيا ئەوی/وێ ژی، هەروەسا ئەو(پیرۆزباهیکەر) داخوازدکەت، کو گوهدار د پاشەروژێدا پلەیێن باشتر و بەختەکێ باشتر ب دەست خۆڤە بهینیت. بۆ نموونە: (نەخشە ل پلەیەکا باشتر)،(دێ بلا برا داخوازا ترومبێلەکا باشتر و لاوتر د پاشەروژێدا بکری)...هتد.

11-تێکەلکرنا ستراتیجیەتان: ل ڤێرێ ئاخڤتنەکەرێن گۆڤەرا بەهدینێ د دەمێ پیرۆزباهیکرنێدا گەلەك جاران د گوتنا ستراتیجیەتەکێدا ب تنێ ناڕاوەستن و بکارهینان و تێکەلکرنا هژمارەکا ستراتیجیەتێن پیرۆزباهیکرنێ ڕادبن، ئەڤەژی ل سەرجۆرێ پیرۆزباهیێن و ئەوێ پەیوەندیێ دمینیت یا د ناڤبەار ئاخفتنکەری و گوهداریدا هەی، کا چ جۆرێن ستراتیجیەتان بهێنە تێکەلکرن. بۆ نموونە: ل دەمێ دوو هەڤال بێژنە ئێکودوو: (پیرۆزبیت برا، نەخشە ل پلێن بلند تر). ل ڤێرێ (ستراتیجیەتا IFID) ل گەل (ستراتیجیەتا داخوازکرنا بەختەکێ باشتر) هاتيە تێکەلکرن.

2-ستراتیجییێن پیرۆزباهیکرنێ د زمانێ کورديدا:

ل دویڤ ئەوان ستراتیجیێن ل پشکا تیۆری هاتینە بەحسکرن، د ئەڤێ پشکا پراکتیکیدا، دێ هەولدەین (12) بارودۆخێن ژێکجودا وەربگرین و ستراتیجیێن بکارهاتی د هەر بارودۆخەکێدا دیاربکەین، ل گەل دیارکرنا ڕێژەیا سەدی یا هەر ستراتیجیەکێ . ب ئەڤی ڕەنگێ ل خوارێ دیارکری:

2-1-بارودۆخێ ئێکێ: پێکهینانا هەڤژینییێ(ژن هینانێ):

وێنێ(1)

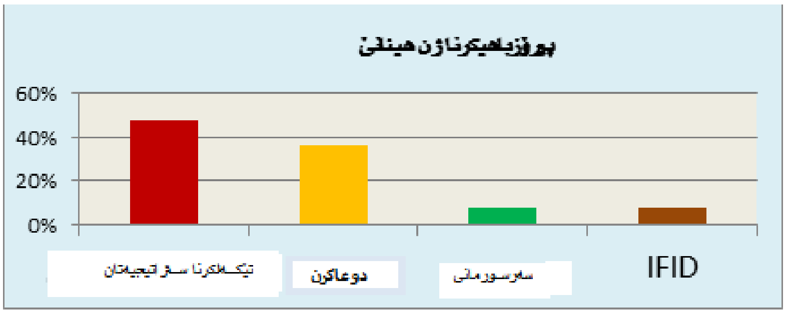

د ئەڤی بارودۆخیدا هەر وەکی د وێنێ (1) دا دیار،(تێکەلکرنا ستراتیجیەتێن پیرۆزباهیکرن)ێ ژلایێ ئاخڤتنەکەرێن گۆڤەرا بەهدینیڤە ب شێوەیەکێ بەرچاڤ هاتینە بکارهینان، ئەوژی ب ڕێژەیا(48%) ئەڤ ستراتیجیەتێن تێکەلبووی ژی باراپتریا ئەوان دەربڕینێن IFID بوون ل گەل ستراتیجیەتا دوعاکرنێ، هندەك ژ ئەوان دەربڕینان ژی:(پیرۆزبیت، هزار خێرا ژ ئێك ببینن و پێکڤە پیرو کالبن)، (پیرۆزبیت، سەرخێرێ بیت... هتد). هەروەسا ستراتیجەتا دووێ، کو گەلەك د بارودۆخێن پێکهینانا هەڤژینییێدا بکارهاتیت، ئەوژی (دوعاکرن) بوو ب ڕێژەیا(36%)ژ سەدێ. ئاخڤتنەکەرێن گۆڤەرا بەهدينی هەولددەن ب هندەك دەربڕینێن ئايينی پیرۆزباهی و کەیفخوشیيا خۆ بگەهیننە کەسێ بەرامبەر، ئەو دوعایێن زۆر بکارهاتی ژی وەکو:(سەرخێرێ بیت)، (خودێ ژیانەکا خۆش ب ڕزقێ هەوە بکەت)، (خودێ هەوە کەیڤخوش بکەت)... هتد. د دویڤ ژیدا هەر دوو(ستراتیجیەتا سەرسورمانێ) و(ستراتیجیەتا IFID) دهێن، کو هەر ئێك ژ ئەوان ب ڕێژەیا(8%). هندەك ژ بەشداربوویان ب سەر سورمانی تەماشەی ئەوی دەنگوباسێ ژ نیشکەکێڤە ژلایێ هەڤالێ ئەویڤە بۆ هاتیە گوتن کرییە، لێ یا جهێ ئامەژە پێکرنێ بوو ل ڤێرێ (ستراتیجیەتا IFID)ە، کو ب ڕێژەیەکا گەلەك کێم بکارهاتیە، کو هەمی جاران یا ل گەل ستراتیجیەتێن دی هاتیە تێکەلکرن، ب تایبەت ل گەل ستراتیجیەتا دوعاکرنێ تێکەلبوویە، وەکی دەربڕینێن:(پیرۆزبیت(IFID)، هزار خێران ژ ئێك ببینن (دوعاکرن)).

2-2-بارودۆخێ دووێ: وەرگرتنا پۆستەکی:

وێنێ(2)

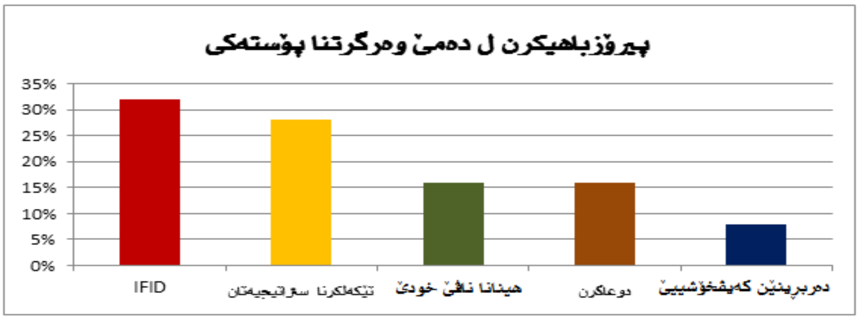

د بارودۆخەکێ ب ئەڤی شێوەیدا دەربرینێن(IFID) دبیت باشترین بەرسڤ بیت بۆ گوهداری ل دەڤ ئاخفتنکەرێن گۆڤەرا بەهدینی هەر وەکو ب روهنی د وێنەیێ (2)دا دیاردبیت، کو ب شێوەیەکێ بەرچاڤ بکارهاتییە، ئەوژی ب رێژەیا(32%). دەربرینێن بکارهاتی ژی ز لایێ بەشداربووییێن مەڤە. وەکو:(پیرۆزبیت، پیرۆزە برا/خویشکێ...هتد). هەروەسا د دویڤدا (ستراتیجیەتێن تێکەل) ب رێژەیا(28%) دهێن. ئاخفتنکەرێن مە ئەڤ دەربرینە ل گەل چەند ستراتیجیەتەکێن دی یێن پیرۆزباهیکرنێ تێکەلکرینە. بۆ نموونە پیرۆزبیت(IFID)، (نەخشەی پلێن بلندتر(داخازا بەختەکێ باشتر)). (پیرۆزە برا(IFID)، خودێ تە ب سەربێخیت(دوعاکرن)، ب خودێ تە کەیڤا مە گەلەك هینا(هینانا ناڤێ خودێ)). ل پلا سێیێ هەر دوو ستراتیجیەتێن (هینانا ناڤێ خودێ) و (دوعاکرن) ب هەمان رێژە (16%) دهێن، ل ڤێرێ بەشداربوویێن مە ئەڤ دەربرینێن (هینانا ناڤێ خودێ) بکارهینانە: (وەلاە تە کەیڤا مە گەلەك هینا)، (ب خودێ ئەڤە گەلەك خۆش شولبوو)، (وەلاە کەیڤا مە گەلەك هات)...هتد. هەروەسا ژ دەربرینێن زۆر بکارهاتییێن (دوعاکرن)ێ ژی ئەڤە بوون: (خودێ تەوفیقا تە بدەت و تە ب سەر بێخیت)، (خودێ هاریکاربیت)، (خودێ پاشەرۆژەکا گەش ب رزقێ تە بکەت)....هتد. ل دوماهییێ ژی (دەربرینێن کەیفخۆشییێ) دهێن هەر وەکو ل وێنەیێ (2) دا دیاردبیت، گو ب رێژەیا(8%)ژ بەشداربوویێن مە، کو کەیفخۆشیا خۆ ژبۆ کەسێ بەرامبەر دیارکرییە.

2-3-بارودۆخێ سێیێ: پەیدابوونا زارۆکی:

وێنێ (3)

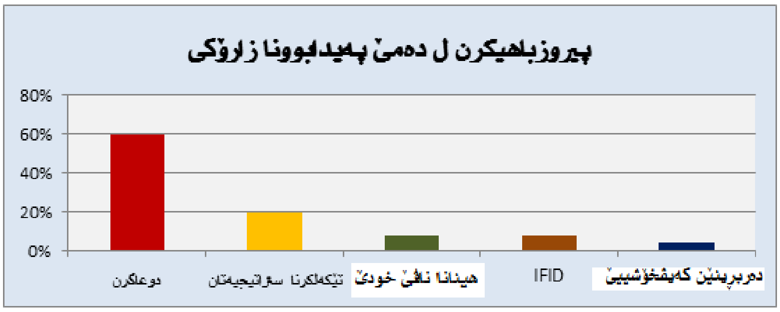

بارودۆخێن ب ئەڤی شێوەی داتا و زانیارییێن جیاواز ب دەستڤە دهینن، چونکی ل دەمێ زارۆك دبیت یێ لاوازە و پێدڤی ب هێزێ هەیە، داکو گەشێ بکەت و مەزن بیت و بهێز بکەڤیت. هەروەسا چونکی بەشداربوویێن مە باراپتر ب ئاییینڤە دگرێدایی بوون، لەوما (دوعاکرن و داخوازکرن) ژ خودێ کو هێزێ بدەتە ئەڤی زارۆکی، ب باشترین ستراتیجیەتێ هاتیە دیتن، کو پیرۆزباهیا خودانێن زارۆکی پێ بهێتە کرن. هەر وەکو دیار ب رێژەیا(60%) ژ پشکدارێن مە ئەڤ ستراتیجیەتا دوعاکرنێ بکارهینایە. وەکو دەربرینێن:(خودێ بۆ تە بهێلیت)، (چاڤێ خودێ لێبیت)، (یێ عەمر درێژبیت)، (هزار سالی بیت یارب)...هتد. د دویڤدا (تێکەلکرنا ستراتیجیەتان) ب رێژەیا(15%)دهێت، لێ پشکدارێن مە بکارهینانا ستراتیجیەتا دوعاکرنێ ل گەل ستراتیجیەتێن دییێن پیرۆزباهیکرنێ بێ بەهر نەکرییە، ل گەل هەر ستراتیجیەتەکا دی دەربرینەکا دوعاکرنێ هاتییە بکارهینان. بۆ نموونە (ماشاْ اللّٰه(هینانا ناڤێ خودێ))، (خودێ بۆ تە بهێلیت، گەلەك کەیڤا مە هات، عەمر درێژبیت یارب(دوعاکرن)). هەروەسا هەر دوو ستراتیجیەتێن (هینانا ناڤێ خودێ) و دەربرینێن (IFID) ب پلا سێ و چارێ دهێن، ئەوژی ب هەمان رێژە (8%)، کو ژلایێ ئاخفتنکەرێن گۆڤەرا بەهدینیڤە هاتینە بکارهینان. ژ دەربرینێن بکارهاتییێن هینانا ناڤێ خودێ. وەکو: (دەربرینێن ماشاْ اللّٰه، گەلەکێ جانە)، (ئوو خودێ چەندێ شرینە). هەروەسا دەربرینێن (IFID) وەکو:(پیرۆزە ل هەوە)، (پیرۆزباهیا هەوە دکەم). و ل دوماهییێ ژی ستراتیجیەتا زۆرکێم بکارهاتی (دەربرینێن کەیفخۆشییێ)ە، ئەوژی ب رێژەیا (4%).

2-4-بارودۆخێ چارێ: دەرچوون ژ کۆلیژێ:

وێنێ (4)

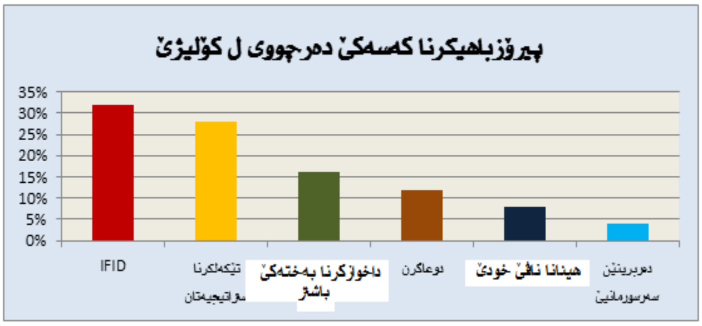

دەربرینێن(IFID) ژ ستراتیجیەتەکا زۆر بکارهاتی د بارودۆخێن پیرۆزباهیکرنا دەرچوونا قوتابییاندا دهێنە هژمارتن. ل ڤێرێ تاکەکەسێن گۆڤەرا بەهدینی ب رێکا دەربرینێن (پیرۆزبیت دەرچوونانە.)، (ل تە پیرۆزە خویشکێ.) پیرۆزباهیکرنێ ل هەڤال دوست و کەسێن خۆ دکەن. هەر وەکو د داتایێن مەدا دیاردبیت، کو ب رێژەیا(32%)هاتییە بکارهینان. هەروەسا د دویڤدا (تێکەلکرنا ستراتیجیەتان) دهێت، ئەوژی ب رێژەیا (28%). بەشداربوویێن مە دەربرینێن IFID تێکەلی دوعاکرن و بەختەکێ باشتر کرینە. وەکو: (پیرۆزبیت، نەخشە ل پلێن بلند تر)، (پیرۆزبیت، سەرخێرێ بیت، نەخشە ل تەعینێ). پاشی (ستراتیجیەتا داخوازا بەختەکێ باشتر) دهێت، ب رێژەیا(16%) هەر وەکو د وێنێ(4)دا دیاردبیت. ل ڤێرێ ئاخڤتنکەرێن گۆڤەرا بەهدینی ب رێکا دەربرینێن وەکو: (نەخشە ل دامەزراندنێ برا)، (دێ ئیشلا کارەکێ باش پێ ب دەستخۆڤە بهینی.) هاتینە بکارهینان. هەروەسا (دوعاکرن) ژی ب رێژەیا(12%)ژ لایێ بەشداربوویێن مەڤە هاتییە بکارهینان. وەکو دەربرینێن: (سەرخێرێ بیت)،(خودێ هەمی مرادێن تە حاسل بکەت)..هتد. پاشی ستراتیجیەتا (هینانا ناڤێ خودێ) ب رێژەیا(8%) دهێت. ئاخڤتنکەرێن مە ب رێکا دەربرینێن:(وەڵا بابۆ عەفیە، تە دەورێ خۆ هینا)، (وەڵاه بژیت) پیرۆزباهییێ ل کەسێ بەرامبەر دکەن و ل دوماهییێ ژی ستراتیجیەتا دەربرینێن سەرسورمانییێ ب رێژەیا(4 %)دهێت. وەکو: دەربرینا: (وەی وەی تۆژی ناجح بووی)، کو پیرۆزباهیکرن بۆ کەسێ سەرکەڤتی هاتییە بکارهینان.

2-5بارودۆخێ پێنجێ: دروستکرنا خانیەکێ نوی:

وێنێ (5)

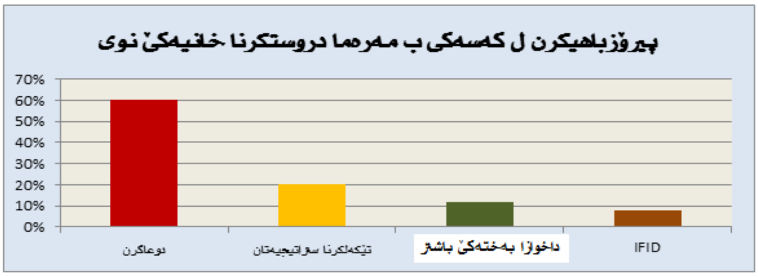

ب شێوەیەکێ زورێ بەرچاڤ (دوعاکرن) د بارودۆخێن ب ئەڤی رەنگیدا هاتییە بکارهینان. ئەوژی ژ بەر ئەوێ یەکێیە، کو پیرۆزباهیکەر بۆ کەسێ خودانێ خانی ئاڤاکری دیار بکەت، کو ئەو نەکەسەکێ چاڤ هاڤێژ و حەسیدە، چونکی د ئایینێ ئیسلامێدا گەلەك ب کرێتی باس ل بەخیلیی و حەسیدی و چاڤ هاڤێژیێ هاتییە کرن و داخواز ژ هەمی موسولمانان کرییە خۆ ژ ئەڤێ دیاردەیێ بپارێزن. هەر وەکو: د فەرمودەکا پێغەمبەریدا سلاڤ لێبن هاتییە دیارکرن: (لايزال الناس بخير ما لم يتحاسدوا.). (الجهنی،2016، 1) ئانکو (مرۆڤ هێشتا یێن د ناڤ خێرێدا، هندی د حەسید نەبن.) چونکی پشکدارێن مە باراپتر موسولمان بوون، هەمییان هەولدایە بۆ کەسێ بەرامبەر دیاربکەن، کو ئەو داخوازا خێرێ و دوعاکرنێ بۆ ئەوی/ وێ دخوازن و ب هیچ رەنگەکێ بەخیلی و چاڤ هاڤێژی ل دەڤ نینە، ژ بەر ئەڤێ یەکێ د وێنێ (5)دا ب جوانی دیاردکەت، کو بەشداربوویێن مە ب رێژەیا (60%)ستراتیجیەتا دوعاکرنێ بکارهینایە، ژ ئەوان دەربرینێن بکارهاتی ژێ: (سەرخێرێ بیت)،(خودێ ل تە زێدەکەت)، (خودێ بەردەستێ تە بەرفرەهتر لێبکەت)، (وارێ خێرێ بیت). ستراتیجیەتا پیرۆزباهیکرنێ یا دووەم بکارهاتی ژبۆ بارودۆخێن ب ئەڤی رەنگی (تێکەلکرنا ستراتیجیەتان)ە، بەشداربوویێن مە دوعاکرن تێکەلی داخوازا بەختەکێ باشتر و دەربرینێن IFID کرینە. بۆ نموونە (پیرۆزبیت، سەرخێرێ بیت)، (سەرخێرێ بیت نەخشەی خانیەکێ باشتر و خۆشتر)، هەر وەکی د وێنێ(5) دا دیاردبیت، ئەوژی ب

ڕێژەیا(20%)ئەڤ جۆرە دەربڕینە ژ لایێ بەشداربوویێن مەڤە هاتینە بکارهینان. د دویڤدا ستراتیجیەتا (داخوازا بەختەکێ باشتر) کو ب ڕێژەیا(12%) دهێت ژلایێ ئاخڤتنکەرێن گۆڤەرا بەهدینیڤە هاتیە بکارهینان. ل دوماهییێ ب ڕێژەیەکا کێم کو دگەهیتە (8%) بەشداربوویێن مە ستراتیجیەتا(IFID) بکارهینایە، ئەڤژی ئەوێ چەندێ بۆ مە ڕوهن دکەت، دەربڕینێن IFID ب تنێ نەشێن جهێ هندێ بگریت، کو تاکەکەسەك پیرۆزباهییێ ل کەسەکێ دی بکەت ب مەرەما دروستکرنا خانیەکێ نوی، ژ بەر ئەڤێ چەندێ ژی ئاخڤتنکەرێن گۆڤەرا بەهدینی هەولا دوعاکرنێ و تێکەلکرنا چەندین ستراتیجیەتان دکەن، داکو بشێن پیرۆزباهیکرنێ د بارودۆخێ دروستکرنا خانیەکێ نویدا بکەن.

2-6-بارودۆخێ شەشێ: چەژن:

وێنێ (6)

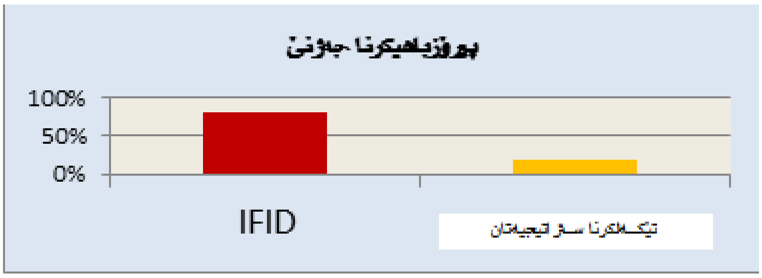

ئەو ستراتیجیەتێن پیرۆزباهیکرنێ د جەژناندا دهێنە بکارهینان د سنووردارن و هندەك دەربڕینێن تایبەت ب خۆڤە هەنە. هەر وەکو د وێنێ(6)دا دیاردبیت. ستراتیجیەتا (IFID) ب شێوەیەکێ زۆرێ بەربلاڤ ژلایێ ئاخڤتنکەرێن گۆڤەرا بەهدینیڤە هاتیە بکارهینان ، ڕێژەیا پشکداربوویان د هەلبژارتنا ستراتیجیەتا ناڤبریدا ((80%، ژ ئەوان دەربڕینان ژێ (جەژنا هەوە پیرۆزبیت)، (عەیدا هەوە پیرۆزبیت) ئانکو ل دویڤ باوەرا بەشداربوویێن مە، ئەڤ جۆرە دەربڕینێن سادە تێرا هندێ هەیە جەژنا هەڤدوو پیرۆزبکەن. ژبەر ئەڤێ ئێکێ ژێ دێ بینین ئەو (ستراتیجیەتێن تێکەلی) ژێ کو ب ڕێژەیا (20%) ژلایێ ئاخڤتنکەرێن مەڤە هاتینە بکارهینان و دبێ بەهر نەبوون ژ کاهینانا دەربڕینێن IFID، ئەڤ ستراتیجیەتە تێکەلی دوعاکرنێ و داخوازا بەختەکێ باشتر بیوون. هەر وەکو ئەڤان جۆرە دەربڕینان: (جەژنا تە پیرۆزبیت، هەرسال ب خۆشی ببورینی)، (عەیدا تە پیرۆزبیت، حەجی بی عەیدا بهێت)، (جەژنا تە پیرۆزبیت و خودێ ڕۆژی و نڤێژێن تە قەبیل کربن).

2-7-بارودۆخێ حەفتێ: سەرەدانا حەجییان:

وێنێ (7)

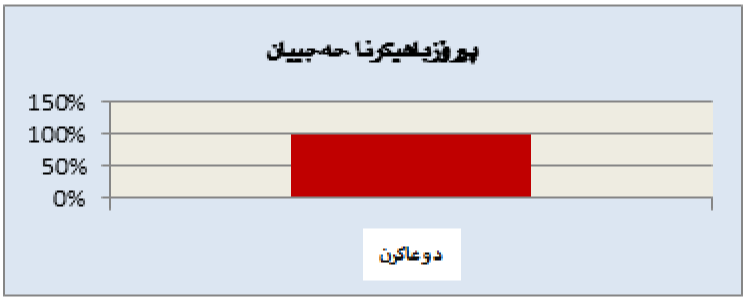

سەرەدانا حەجیان کو ب چوونا تەوافێ یا بەرنیاسە. د ناڤ تاکەکەسێن گۆڤەرا بەهدینیدا هەر وەکی د وێنەیێ (7)دا د دیاردبیت، کو ئەو ستراتیجیەتێن د ئەڤێ بارودۆخی ژیدا دهێنە بکارهینان گەلەك سنووردارن و ژ ستراتیجیەت و دەربڕینێن پیرۆزباهیکرنێ د بارودۆخەکێ دییێ مینا دەرچوونێ یان کڕینا ترومبێلێ د جیاوازن. هەر وەکی ب ئاشکەرایی دیار، دوعاکرنێ ڕێژەیەکا سەرتاسەری و یەکلاکەر هینایە و ب ڕێژەیا(100%) ژلایێ ئاخڤتنکەرێن مەیێن گۆڤەرا بەهدینیڤە هاتیە بکارهینان، بەشداربوویێن ڤەکۆلینا مە ب هەلبژارتنا ستراتیجیەتا دوعاکرنێ جیاوازی و تایبەتمەندییا ئەڤێ بارودۆخی هەمبەر بارودۆخێن دی دیاردکەن. ئەو جۆرە دەربڕینێن ب شێوەیەکێ بەربلاڤ ژ لایێ ئاخڤتنکەرێن مەڤە هاتینە بکارهینان. وەکی (خودێ حەجا تە ژ تە قەبیل کربیت)، (خودێ قەبیلکربیت ژتە و ب ڕزقێ مەژی بکەت)، (خودێ تۆ پاقشکربی ژ گونەهان)، (خودێ تە ل سەر ئیمانێ ڕاگریت...هتد).

2-8-بارودۆخێ هەشتێ: ڕۆژا ژدایکبوونێ:

وێنێ (8)

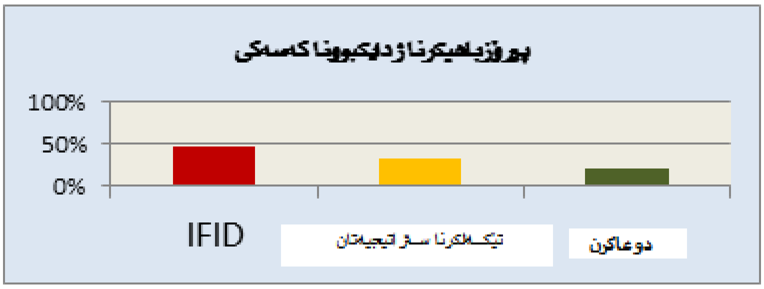

رۆژا ژدایکبوونێ ژی وەکی بارودۆخەکێ تایبەت و جیاواز هندەك دەربڕین و دەستەواژەیێن گرێدای پیرۆزباهیکرنێ دهێنە بکارهینان، کو ژ یێن هاتینە باسکرن دجیاوازن. ستراتیجیەتا(IFID) ب رێژەکا بلند ژ لایێ ئاخفتنکەرێن گۆڤەرا بەهدینیڤە هاتینە بکارهینان، کو دگەهیتە(48%). ئەو دەربڕینێن بکارهاتی ژی ب ئەڤی رەنگی بوون:(جەژنا بوونا تە پیرۆزبیت)، (Happy birthday)، (عید میلادا تە پیرۆزبیت). ل ڤێرێ جهێ ئاماژەکرنێیە، کو پیرۆزکرنا جەژنێ ب ئینگلیزی ژی ژ لایێ هندەك بەشداربوویێن مەیێن گوڤەرا بەهدینی ژی هاتوونە بکارهینان، کو ئەم دشێین بێژین، چونکێ (Happy brithday) یابوویە دەربڕینەکا جیهانی و ل بارا پترا کوژێێن ئەڤێ جیهانێ دهێتە بکارهینان، دیسان چونکی ئەڤ جەژنە ژ کەلتوورێن بیانی هاتییە د ناڤ کەلتووریێ مەدا، خەلکێ مەژی ب تشتەکێ ئاسایی دبینیت، ئەگەر د ناڤ ئاخفتنا خۆدا بکاربهینیت. د دویڤدا (ستراتیجیەتا تێکەل) دهێت. هەر وەکی د وێنێ (8) دا دیاردبیت. پشکدارێن مە ب رێژەیا (32%) بکارهینایە، ژ ئەوان دەربڕینان ژی(جەژنا بووناتە پیرۆزبیت(IFID) یێ هزار سالیبی(دوعاکرن)). (جەژنا بووناتە پیرۆزبیت(IFID)، عەمر درێژبی یا رب، نەخشە ل هندێ ببت بگەهییە هەمی هیڤی و ئومێدێن خۆ (دوعاکرن)). پاشی د دویڤدا ستراتیجیا(دوعاکرن) ژی پشکەکا باش گرتییە ژ رێژەیا بەشداربوویان د پیرۆزباهیکرنا کەسێ بەرامبەردا، هەر وەکی د وێنەیدا د دیار، کو (20%)ژ ئاخفتنکەرێن پشکدارێن ڤەکۆلینان مە ب ستراتیجیەتا دوعاکرنێ پیرۆزباهییا دوست و کەس و کارێن خۆ کرینە. ژ ئەوان دەربڕینان ژی: (خودێ عەمرێ تە درێژکەت)، (عەمر درێژ بی یارب)، (تێر عەمر بی)، (هزار سالی بی)...هتد.

2-9-بارودۆخێ نەهێ: دامەزراندن:

وێنێ (9)

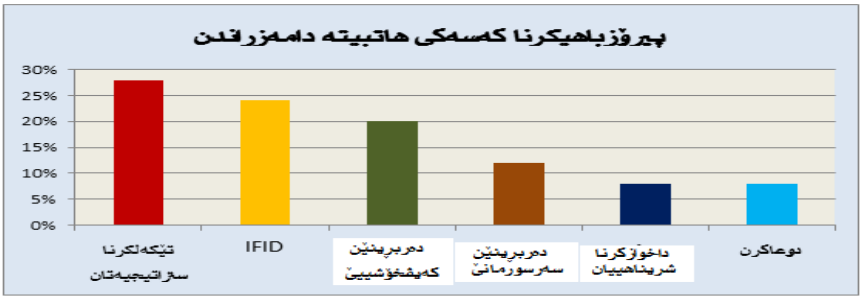

ل دەمێ پیرۆزباهیکرنا کەسەکێ ژ نوی هاتیتە دامەزراندن، دبیت (تێکەلکرنا ستراتیجیەتان) باشترین بژاردەبیت ل گۆڤەرا بەهدینی، کو رێژەیا پشکدارێن مە یێن ئەڤ جۆرە ستراتیجیەتە بکارهینایی دگەهیتە(28%) ل ڤێرێ بەشداربوویێن مە پتریا ستراتیجیەتێن ناڤبرێن د وێنێ(9)دا تێکەلی هەڤدوو کرینە. بۆ نموونە: (پیرۆزبیت(IFID)، راستی کەیفا مە گەلەك هات(دەربرینێن کەیفخۆشیێ)، خودێ رزقەکێ باش پێڤە بدەت(دوعاکرن)). (دێ برا پیرۆزبیت(IFID)، بەس شرینییێ ژیرنەکە ها(داخوازا شریناهیان)). د دویڤدا ستراتیجیەتا (IFID) دهێت ب رێژەیەکا بەرچاڤ، کو دگەهیتە (24%) ژ بەشداربوویێن مە، ئەوژی ب رێکا دەربرینێن: (پیرۆزبیت، پیرۆزە تەعینا تە)، (پیرۆزبیت برا)...هتد. پاشی (دەربرینێن کەیفخۆشییێ) دهێن، ب رێژەیا (20%) ژ پشکداربوویێن مە یێن گۆڤەرا بەهدینی، ل ڤێرێ ئاخفتنکەرێن مە، هەستێ خۆشییا خۆ بەرامبەر دەستکەڤتێ کەسێ بەرامبەر دەربرییە، کو دامەزراندنە، ژ ئەوان دەربرینێن هاتینە بکارهینان ژی. وەکو: (راستی ئەز گەلەك ب ئەڤی دەنگوباسی کەیفخۆشبووم)، (ئەڤە گەلەك گەلەك خوش شول بوو)، (باوەربکە ئەڤە خۆش دەنگوباس بوو). (دەربرینێن سەرسورمانییێ) ژی ب پلەکا کێمتر د دویڤدا دهێن ب رێژەیا(12%)ژ پشکداربوویێن ڤەکۆلینا مە، کو ئەڤان ئاخفتنکەران هەولدایە سەرسورمانیا خۆ بۆ کەسێ بەرامبەر دیاربکەن، ژ بەر ئەوی دەستکەڤتێ ب دەستخوڤە هینای، وەکی دەربرینێن: (نە نە ! تۆ تەعین بووی)، (ژ راست تۆ تەعین بووی!). (داخوازکرنا شریناهییان) وەکی دەربرینێن (ئێ شرینێ ژیرنەکە، بۆ مە شرینی) ل گەل ستراتیجیەتا (دوعاکرن)ێ ب پلادوماهیێ ب هەمان رێژا بەشداربوویان دهێن، کو دبنە(8%).

2-10-بارودۆخێ دەهێ: کرینا ترومبێلێ:

وێنێ (10)

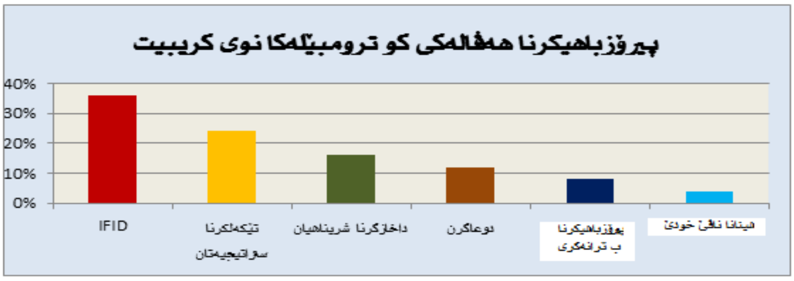

بارودۆخەکێ مینا کرینا ترومبێلێ و پیرۆزباهیکرن ل خودانی دەربرینێن(IFID) ب شێوەیەکێ زۆر و بەربلاڤ دهێنە بکارهینان، هەر وەکی د وێنێ(10)دا ئاماژە هاتیە پێکرن ب رێژا(36%) بەشداربوویێن مە یێن گۆڤەرا بەهدینی ڕابووینە بکارهینانا دەربرینێن:(پیرۆزبیت ترومبێلاتە تە)، (پیرۆزە برا)، (پیرۆزبیت) کو ب ستراتیجیەتا ((IFID دبەرنیاسن. د دویڤدا (تێکەلکرنا ستراتیجیەتان) ب پلەیەکا باش دهێت، کو دگەهیتە(24% ژ رێژەیا بەشداربوویێن مە یێن گۆڤەرا بەهدینی، هندەك ژ پشکدارێن مە ژبۆ پیرۆزباهیکرنا بارودۆخەکێ ب ئەڤێ شێوەی ڕابووینە چەندین ستراتیجیەت تێکەلی هەڤدوو کرینە و کەیفخۆشیا خۆ هەمبەر کەیفخۆشیا کەسێ بەرامبەر دیارکریە. ژ ئەوان دەربرینان ژێ: (پیرۆزبیت(IFID)، سەرخێرێ بیت (دوعاکرن))، (سەرخێرێ بیت، خودێ بۆ تە بپارێزیت(دوعاکرن)، نەخشە ل ئێکا باشتر د پاشەرۆژێدا (داخوازا بەختەکێ باشتر)). (داخازکرنا شریناهیان) ژێ ل پلا سێیێ دهێت، ب رێژەیا (16%) کو رێژەیەکا کێم نینە، سەرەرای ئەڤ ستراتیجەتە یا پێکهاتیە ژ داخوازیەکێ ژ ئاخڤتنکەری بۆ گوهداری (کەسێ ترومبێل کری)، لێ ئەڤە ژێ دبیت، ژ بەر ئەوێ ئێکییە کو بارودۆخ یێ گرێدای بوو ب هەڤالانڤە و ئەڤ جۆرە داخوازکرنە د ئاساینە، ئەگەر د ناڤبەرا هەڤالێن نێزیکدا بهێنە بکارهینان، ژ ئەوان دەربرینێن بکارهاتی ژێ: (باوەرکە من شرینیا خۆ دڤێت)، (خۆ نە سەولینە شرینیا بۆ مە بینە)، (دێ مە مەعزوم کەی ها). (ستراتیجیەتا دوعاکرنێ) ژی وەکی زۆربەیا بارودۆخێن دی یا بێ بەهر نەبوو ل ڤێرێ، ئەوژی ب رێژەیا ((12% هاتبوو بکارهینان، ژ ئەوان دەربرینان ژێ، (هزار خێرا ژێ بینی)، (سەرخێرێ بیت)...هتد. (پیرۆزباهیکرنا ب تارانەکری) ئێك ژ ئەوان ستراتیجیەتانە، کو ب شێوەکێ بەربلاڤ ژ لایێ هەڤالێن نێزیکڤە دهێنە بکارهینان، ژبەر ئەڤێ یەکێ ژێ بارودۆخەکێ ب ئەڤێ ڕەنگی ژلایێ ئاخڤتنکەرێن گۆڤەرا بەهدینیڤە یێ بێ بەهر نە بوو ژ کارهینانا ستراتیجیەتا ناڤبرێ، دەربرینێن بکارهاتی ژێ:(دێ بلا برا سەرخێرێ بیت چاڤێ مە لێ نینە)، (ها رحێ سەیارا تە گەلەکا جانە ها)...هتد، کو ب رێژەیا(8%) و ل دوماهییێ ژی (هینانا ناڤێ خودێ) ب شکداربوونا(4%)ژ رێژەیا بەشداربوویان دهێت. وەکی دەربرینێن: (ب خودێ بابۆ سەیارا تە گەلەکا جانە)...هتد.

2-11-بارودۆخێ یازدێ: ئوفەرەکا خواندنێ:

وێنێ(11)

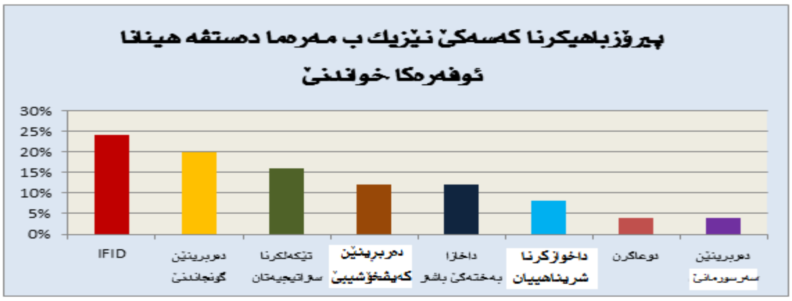

تایبەتمەندی و جیاوازیا ئەڤی بارودۆخی د هژمارا زۆرا بکارهینانا ستراتیجیەتێن پیرۆزباهیکرنێدایە. هەر وەکی د وێنێ سەریدا دیاردبیت، کو(8) ستراتیجیەتێن جیاوازێن پیرۆزباهیکرنێ ژ لایێ ئاخڤتنکەرێن پشکداربوویێن گۆڤەرا بەهدینی یێن ئەڤێ ڤەکۆلینێ هاتینە بکارهینان. ئەڤەژی ئەوێ چەندێ ب ساناهی دئێخیت بۆ کەسەکێ، کو نە خەلکێ ڕەسەنێ گۆڤەرا بەهدینی بیت و ل ڤێرێ ئاکنجی ببیت دشێت ب هەر جۆرە ستراتیجیەتەکا د وێنەیدا دەربرینێ ژ پیرۆزباهیکرنا خۆ بەرامبەر هەڤال دوست کەس و کارێن خۆ بکەت. ستراتیجیەتا زۆر بکارهاتیا ئەڤی بارودۆخی ژێ یا پێکهاتی بوو ژ دەربرینێن(IFID) کو رێژەیا سەدی یا هەلبژارتنا ئەڤێ ستراتیجیەتێ ژ بەشداربوویێن مە دگەهشتە (24%). ستراتیجیەتا دووێ یا بکارهاتیا ئەڤی بارودۆخی (دەربرینێن گونجاندنێ) بوون، رێژەیا بکارهینانا ئەوێ ژێ دگەهشتە(20%) ئەو دەربرینێن بکارهاتی ژێ. وەکو: (ب راستی ئەو ئوفەر مافێ تەیە و ژهەژی تەیە)،(تۆ یێ ژهەژی پلێن بلند تری)، (گەلەك خۆش شولە و تۆ کەسەکێ هێژای ژێ). د دویڤدا (ستراتیجیەتێن تێکەلێ) دهێن بەشداربوویێن مەیێن گۆڤەرا بەهدینی دەربرینێن تێکەلێن پیرۆزباهیکرنێ مینا: (سەرخێرێ

بيت(دوعاكرن)، نەخشە ل تمامەتيێ(داخوازا بەختەكێ باشتر))، (پيرۆزبيت(IFID)، هەرێ سەركەڤتيبى يارب(دوعاكرن)). ڕێژەيا بكارهينانا ئەڤان دەربڕينان ژى دگەهشتە(16%). (دەربڕينێن كەيفخۆشييێ) و (داخوازا بەختەكێ باشتر) ب پلا چار و پێنج ل دويف ئێك دهێن، ب پشكداربوونا هەمان ڕێژە كو دگەهيتە 12%))بۆ هەر ئێكێ ژ ئەوان، دەربڕينێن بكارهاتى يێن كەيفخۆشييێ ژى: (گەلەك كەيڤا مە هات)، (ڕاستى ئەڤە خۆش دەنگوباس بوو)، (دلخۆشبووم گەلەك ب ئەڤى خەبەرى). هەروەسا دەربڕينێن هاتينە بكارهينان بۆ داخوازا بەختەكێ باشتر ژى ب ئەڤى ڕەنگى بوون: (دێ بلا برا نەخشە ل تمامەتييێ). (نەخشە ل ئوفەرێن باشتر)...هتد. (داخوازكرنا شريناهييان) ژى د دويڤدا ب پلا شەشێ دهێت كو هەر وەكى بەرى نوكە مە دياركرى باراپتر د ناڤبەرا هەڤالێن نێزيكدا ئەڤ چەندە ڕوييددەت، ڕێژەيا هەلبژارتنا ئەڤێ ستراتيجيەتێ بۆ ئەڤى بارودۆخێ تايبەت ژى دگەهشتە(8%) ژ پشكداربووێن مە يێن گۆڤەرا بەهدينى. ل دوماهييێ ژى (دوعاكرن) و (دەربڕينێن سەرسورمانييێ) ب پلا دوماهيێ دهێن، ب هەمان ڕێژە كو هەر ئێك ژ ئەوان دبيتە(4%)ژ ڕێژەيا بەشداربووێن ڤەكۆلينا مە.

2-12-بارودۆخێ دوازدێ: سەرێ سالێ:

وێنێ (12)

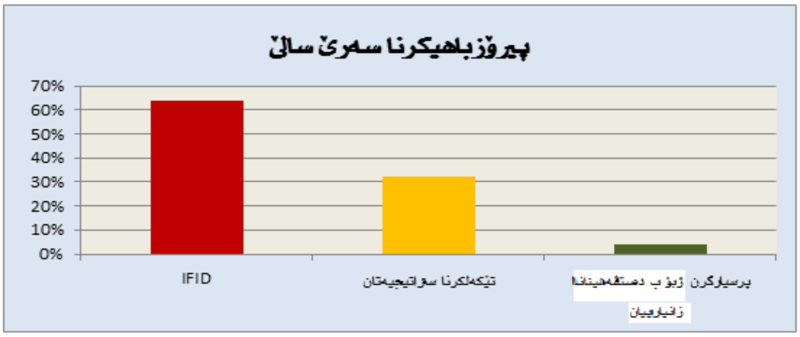

پيرۆزباهيكرنا سەرێ سالێ ژى هەر وەكى يا جەژنێ ب شێوەيەكێ زۆرێ بەرچاڤ دەربڕينێن (IFID)هاتينە بكارهينان، ئەڤەژى ئەوێ چەندێ دگەهينيت، كو د جەژنان و سەرێ سالاندا ل دەمێ سەرەدانا هەڤدوو دهێتەكرن، هندەك دەربڕينێن تايبەت دهێنە بكارهينان و ئەڤ جۆرە دەربرينە دچنە ژێر چارچۆڤێ ستراتيجيەتا (IFID)، ژ ئەوان پيرۆزباهييێن هاتينە گوتن ژلايێ بەشداربووێن ڤەكۆلينا مە ب ئەڤى ڕەنگى بوون: (سەر سالا تە پيرۆزبيت)، (سەرێ سالێ ل تە پيرۆزبيت). وێنێ 12 ددتە دياركرن كو ئەڤ ستراتيجيەتە ب ڕێژا 64% هاتيە بكارهينان. د دويڤ ژيدا (ستراتيجيەتێن تێكەل) دهێن، ئەو دەربڕينێن تەڤلى هەڤبووين ژى ب ئەڤى ڕەنگى بوون: (سەر سالا تە پيرۆزبيت، هەر سال ب خۆشى ببورينى)، (پيرۆزبيت، بگەهييە هەمى هيڤيێن خۆ د سالا بهێتدا). ڕێژەيا بكارهينانا ئەڤێ جۆرێ ستراتيجيەتێ ژى دگەهيتە (32%). ل دوماهييێ ب ڕێژەيەكا زۆرا كێم ستراتيجيەتا (پرسياركرن ژبۆ ب دەستڤە هينانا زانيارييان) دهێت كو دگەهيتە 4%)ژ دەربڕينێن مينا: (ئێ برا ئەڤ شەڤە ئەم كيڤە بچين ؟ چ بكەين؟).

ئەنجام:

پشتى ڤەكۆلينا مە ب دوماهيك هاتى، ئەم گەهشتينە ئەڤان ئەنجامێن ل خوارێ دياركرى:

أ-ل دويف ئەوان بارودۆخێن هاتينە وەرگرتن، ئاخفتنكەرێن زمانێ كوردى ژبۆ ب جهينانا كردەيا پيرۆزباهيكرنێ ژبلى ئەو ستراتيجيێن موديلا(ئيليۆد)ى، پەنا بۆ بكارهينانا چەند ستراتيجييێن ديژى برينە. وەكو:(پيرۆزباهيكرنا ب ترانەكرى، داخوازكرنا شريناهييان، دەربڕينێن سەرسورمانێ، هينانا ناڤێ خودێ، دوعاكرن و دەربڕينێن ئايينى، داخوازكرنا بەختەكێ باشتر، تێكەلكرنا ستراتيجيەتان).

ب- د ئەڤان بارودۆخێن ل خوارێدا، ئەڤ ستراتيجييێن پيرۆزباهيكرنێ هاتينە بكارهينان:

1-د بارودۆخێ پێكهينانا هەڤژينييێدا چار ستراتيجى هاتينە بكارهينان. ب ئەڤان ڕێژەيان: تێكەلكرنا ستراتيجيەتان (48%) و دوعاكرن (36%) و دەربڕينێن سەرسورمانێ و IFID ، هەر ئێك ژ ئەوان ب ڕێژەيا (8%) هاتينە بكارهينان.

2-د بارودۆخێ وەرگرتنا پۆستەكێدا، پێنج ستراتيجييێن پيرۆزباهيكرنێ هاتينە بكارهينان. ب ئەڤى ڕەنگى: IFID (32% و تێكەلكرنا ستراتيجيەتان (28%) و هينانا ناڤێ خودێ (16%) و دوعاكرن (16%) و دەربڕينێن كەيفخۆشييێ (8%).

3-د بارودۆخێ پەيدابوونا زارۆكێدا، هەر ئەو پێنج ستراتيجييێن بەرى نوكە هاتينە بكارهينان. ب ئەڤێ ڕێژەيێ: دوعاكرن (60%) و تێكەلكرنا ستراتيجيەتان (15%) و هينانا ناڤێ خودێ (8%) و 8%) IFID) و دەربڕينێن كەيفخۆشييێ (4%).

4-د بارودۆخێ دەرچوون ژ کۆلیژێ، شەش ستراتیجی هاتینە بکارهینان. ب ئەڤی ڕەنگی: IFID (32%) و تێکەلکرنا ستراتیجیەتان (28%) و داخوازکرنا بەختەکێ باشتر (16%) و دوعاکرن(12%) و هینانا ناڤێ خودێ(8%) و دەربڕینێن سەرسورمانێ (4%).

5-د بارودۆخێ دروستکرنا خانیەکێ نویدا، چار ستراتیجی هاتینە بکارهینان. ئەوژی ئەڤەنە: دوعاکرن (60%)، تێکەلکرنا ستراتیجییان(20%)، داخوازا بەختەکێ باشتر(12%) و IFID (8%).

6-د بارودۆخێ چەژنێدا، ب تنێ دوو ستراتیجی هاتینە بکارهینان. ئەوژی ئەڤەنە: IFID (80%) و تێکەلکرنا ستراتیجیەتان (20%).

7-د بارودخێ سەرەدانا حەجییاندا، ب تنێ ئێك ستراتیجی هاتییە بکارهینان، ئەوژی ستراتیجیەتا دوعاکرنێیە، کو ب ڕێژەیا (100%)هاتییە بکارهینان.

8-د بارودۆخێ ڕۆژا ژدایکبوونێدا، سێ ستراتیجی هاتینە بکارهینان، ب ئەڤێ ڕێژەیێ: IFID(48%)، تێکەلکرنا ستراتجیەتان(32%)، دوعاکرن(20%).

9-د بارودۆخێ دامەزراندنا کەسەکیدا، شەش ستراتیجی هاتینە بکارهینان، کو ڕێژەیا ئەوان ب ئەڤی ڕەنگییە: تێکەلکرنا ستراتیجیەتان(28%)،IFID(24%)، دەربڕینێن کەیڤخۆشییێ(20%)، دەربڕینێن سەرسورمانێ(12%)، داخوازکرنا شریناهییان(8%)، دوعاکرن(8%).

10-د بارودۆخێ کڕینا ترومبێلێدا، شەش ستراتیجی هاتینە بکارهینان. ب ئەڤێ ڕێژەیێ: IFID(36%)، تێکەلکرنا ستراتیجیەتان(24%)، داخوازکرنا شریناهییان(16%)، دوعاکرن(12%)، پیرۆزباهییا ب ترانەکری(8%)، هینانا ناڤێ خودێ(4%).

11-د بارودۆخێ ئوفەرەکا خواندنێدا، هەشت ستراتیجی هاتینە بکارهینان. ب ئەڤان ڕێژەیان: IFID(24%)، دەربڕینێن گونجاندنێ(20%)، تێکەلکرنا ستراتیجیەتان(16%)، دەربڕینێن کەیڤخۆشییێ(12%)، داخوازا بەختەکێ باشتر(12%)، داخوازکرنا شریناهییان(8%)، دوعاکرن(4%)، دەربڕینێن سەرسورمانێ(4%).

12- د بارودۆخێ پیرۆباهیکرنا سەرێ سالێدا، سێ ستراتیجی هاتینە بکارهینان. ب ئەڤان ڕێژەیان: IFID(64%)، تێکەلکرنا ستراتیجیەتان(32%)، پرسیارکرن ژبۆ ب دەستڤە هینانا زانیارییان) 4%).

-لیستا ژێدەران:

1-ب زمانێ عەرەبی:

-سلطان الجهني، 2016، شبكة سحاب السلفية،
https://www.sahab.net/forums/index.php?app=forums&module=forums&controller=topic&id=160078

2-ب زمانێ ئینگلیزی:

-Alameen,M. (2017). Investigating Similarities and Differences between Sudanese Arabic and British English Speech Acts of Congratul ations. Sudan University for Science and Technology College of Graduate Studies. Thesis for The Degree of MA in English Language (Applied Linguistics).

-Anon., (1995). *Cambridge English Dictionary*. [Online] Available at: http://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/ [Accessed September 10].

-Austin, J. L. (1962). *How to do things with words*. New York: Oxford University Press.

-Bell, B. (2004). "Lessons in Lifemanship". Chapter 15- Praise. [http:// www.bbll.com/ch15-htm.4lk.]

-Can, H. (2011). Türkçe tebrikler: E-posta grup mesajlarına bir bakış. In C. Sağın-Şi şek and C. Hatipoğlu (Eds.), *Proceedings of the 24th National Linguistics Conference* (pp. 121-131). Ankara: METU Press.

-Dastrjerdi, H. V. and Nasri. N. (2013). ‘A cross-cultural study of speech acts: situational as-pects of congratulations in English, Persian and Arabic’, *Global Journal of Foreign Language Teaching*, (1), 15-22.

-Emmison, M. (1987): “Victors and Vanquished: The Social Organization of Ceremonial Congratulations and commiseration “. Language and Communication, 7.2”93-110.

-Emery, P. G. (2000). Greeting, congratulating and commiserating in Omani Arabic. Language, Culture and Curriculum 13(2), 196-217.
-Elwood, K. (2004). "Congratulations": A cross-cultural analysis of responses to another‟s happy news. [Retrieved July 25, 2018, from http://dspace.wul.waseda.ac.jp/dspace/handle/2065/6097]
-Guribova, J. & Blair, B.(1999). Holidays in Azerbaijan, sociolinguistics speaking- part2. *Azerbaijan International*.7, 1. [Retrieved July 23, 2010 from http://azeri.org/Azeri/az_learn/az_socio/articles/az_socio_71 /71_socio.html]
-G.Emery, P. (2000). Greeting, congratulation and commiserating in Oman Arabic. *Language, Culture and Curriculum*.13, 2, 196-216.
-Hatipoğlu, Ç. (2009). Culture, Gender and Politeness: Apologies in Turkish and British English. Saarbrücken: VDM Verlag Dr. Muller Aktiengesellschaft & Co. KG.
-Kasper, G., & Roever, C. (2005). Pragmatics in second language learning. In E. Hinkel (Ed.), *Handbook of research on second language teaching and learning* (pp. 317–334). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
-Khalil,A. 2014. A Study of Congratulations‟ Responses in Kurdish with Reference to English. Kirkuk University Journal- Humanity Studies Vol: 10 No: 1
-Leech, G., (1983). *Principles of Pragmatics*. London: Longman.
-Merriam Webster's Collegiate Dictionary (2003). New York: Merriam – Webster Incorporated.
-Oraiby, H. (2011). Iraqi EFL Learners' Ability in Using Congratulations. University of Thi-Qar. College of Education. Department of English.
-Pishghadam,R. Mostafa,M. (2011). Towards a Contrastive Pragmatic Analysis of Congratulation Speech Act in Persian and English. *The Journal of Applied Linguistics Vol. 4, Issue 2*.

-Richards, J. C., & Schmidt, R. (2002). *Dictionary of language teaching & applied linguistics* (3rd ed.). Pearson Education: Longman.
-Searle, J. R. (1979). A taxonomy of illocutionary acts. In J. R. Searle (Ed.), Expression and Meaning: Studies in the Theory of Speech Acts (pp. 151-164). Cambridge: Cambridge University Press.
-Simpson, J. & Weiner, E., (1989). *Oxford English Dictionary*. Oxford: Oxford University Press.
-Verschueren, J. (1999). *Understanding pragmatics*. London: Arnold.

پڕکرنا تێستا وتاردانا نڤێسی(DCT):

ئەڤ ڕاپرسییە ژبۆ ئاخڤتنكەرێن زمانێ كوردی یێن گۆڤەرا بەهدینی ژبۆ هندەك بارودۆخان هاتییە دروستكرن، كو ب كریارا پیرۆزباهیكرنێ ڕادبن، لەورا ئەڤ بارودۆخێن ل خوارێ بخوینە، پشتی هەر بارودۆخەكی دێ پرسیار ژ تە هێتەكرن بۆ نڤێسینا بەرسڤا خۆ یا پیرۆزباهیكرنێ ژبۆ كەسێ بەرامبەر، ژبۆ ئەڤێ یەكێ ئەوێ هزرێ بكە، كو بەرسڤێن تە هەر وەكی ئاخڤتنا ڕاستەقینەیا تەبن، یا كو د ژیانا ڕۆژانەدا بكاردهینی. ئەڤ داتایە ب تنێ دێ ژبۆ مەراما نڤێساندنا ئەڤێ ڤەكولینێ هێنە بكارهینان:

ڕەگەز: أ- نێر ب- مێ

ل خوارێ دێ داخواز ژ هەوە هێتەكرن ب پێرابوونا پیرۆزباهیكرنا 12 بارودۆخان، هیڤییە ب شێوەكێ ڕاستەقینە بەرسڤێن خۆ د بۆشاهیاندا بدە دیاركرن:

-پێكهینانا هەڤژینیێ: تە هەڤالەكێ خۆیێ كەڤن ژ نیشكەكێڤە ل بازاری دیت، و ئەوی دیاركر بۆ تە، كو هەڤژینی یا پێكهینای، دێ چەوا پیرۆزباهییا ئەوی كەی؟

تۆ: __________

-وەرگرتنا پۆستەكی: تۆ یێ ل سەر كاری و هەڤكارێ تە دەنگوباسەكێ خۆشێ خۆ گوتە تە، و دیاركر كو یێ بوویە ڕێڤەبەرێ بەشەكی، دێ چەوا پیرۆزباهییا ئەوی/وێ كەی؟

تۆ: ____________

-پەیدابوونا زارۆكی: خویشكا تە زارۆكەكی ببیت و تۆ بچی سەرەدانا ئەوێ بكەی و پیرۆزباهییا ئەوێ بكەی؟

تۆ: ____________

-دەرچوون ژ كۆلیژێ: كەسەكێ نێزیكی تە ژ كۆلیژێ ب سەركەڤتیانە دەرچوو، و تۆ ب كریارا پیرۆزباهیكرنێ ڕابی؟

تۆ:___________

-دروستكرنا خانیەكێ نوی: مامێ تە خانیەكی دروستبكەت و بچیتە تێڤە، و تۆ بچی سەرەدانا ئەوی بكەی، دێ چەوا پیرۆزباهییێ ل ئەوی كەی؟

تۆ:___________

-جەژن: د جەژنێن ئایینیدا تۆ سەرەدانا دوست و برادەران بكەی، دێ چەوا پیرۆزباهییا ئەوی/وێ كەی؟

تۆ:___________

-سەرەدانا حەجییان: خزمەكێ تە یێ چوویە حەجێ و تۆ چوویە سەرەدانا ئەوی/ وێ دێ چەوا ب كریارا پیرۆزباهیكرنێ ڕابی؟

تۆ: __________

-ڕۆژا ژدایكبوونێ: ڕۆژا ژ دایكبوونا برازان یان خاورزایێ تەیە، دێ چەوا پیرۆزباهییێ لێكەی؟

تۆ: __________

-دامەزراندن: هەڤالەکێ تە هاتبیتە دامەزراندن، دێ چەوا پیرۆزباهییا ئەوی کەی؟

تۆ: __________

-کڕینا ترومبێلێ: هەڤالەکێ تە ترومبێلەکێ بکریت و تۆ پیرۆزباهییا ئەوی بکەی؟

تۆ: __________

-ئوفەرەکا خواندنێ بۆ کەسەکێ نێزیکی تە هات، دێ چەوا پیرۆزباهییا ئەوی کەی؟

تۆ: __________

-سەرێ سالێ: ل دەمێ دیتنا کەس و کاران د شەڤا سەرێ سالێدا، دێ چەوا پیرۆزباهییا ئەوان کەی؟

تۆ: __________

التهنئة و استراتيجياته في اللغة الكوردية

شيرزاد صبري علي　　　**اياد فيزاللة عثمان**

كلية التربية الاساسية- قسم اللغة الكوردية/ جامعة دهوك

ملخص

التهنئة موضوع تداولي يدرس ضمن أفعال الكلام. يحاول هذا البحث دراسة أستراتيجيات التهنئة في اللغة الكوردية. ان البحث الاتي تحت عنوان "التهنئة و استراتيجياته في اللغة الكوردية " استخدم الباحث المنهج الوصفي التحليلي و كذلك استخدم الاحصاءات للوصل الى نسبة استخدام كل استراتبجية. أعتمد الباحث في هذا البحث على موديل (ايليود) لأستراتيجيات التهنئة مع أستعمال استراتيجيات اخرى تم أستعمالهما من قبل متكلمين اللغة الكوردية. ان هدف هذا البحث هو معرقة الاستراتيجيات المستخدمة من قبل المتكلمين و كذلك تحديد النسبة المئوية لكل استراتيجية وتوصل الباحث عدة استنتاجات . ويتالف البحث من مقدمة وفصلين . يتناول الفصل الاول (التهنئة، أنواع و أستراتيجية) و يتضمن دراسة محاور التالية: مفهوم و أنواع التهنئة، التهنئة و التداولية، التهنئة عند الكورد واستراتيجيات التهنئة . بينما يتناول الفصل الثاني أستراتيجيات التهنئة في اللغة الكردية.

كلمات المفاتيح: التهنئة، أفعال الكلام، أستراتجيات، موديل ايلود.

Congratulation and its Strategies in the Kurdish Language

Sherzad Sabri Ali　　　**Ayad Fayzallah Othman**

College of Basic education- Department of Kurdish Language/ Duhok University

Abstract

Congratulation is part of the study of pragmatics, because it is a speech act. The current study attempts to examine strategies of congratulation in some selected situations in the Kurdish language. This study, entitled 'Congratulation and its Strategies in the Kurdish Language', has adopted a pragmatic analysis of the congratulation speech act. Statistical formulae have been applied in order to discover the rate of usage of every strategy employed in congratulation. The present study has followed Elwood's model in analyzing these strategies of congratulation in the Kurdish language. The main purpose of the study is to clarify the strategies of congratulation used in particular situations, and the rate of their usage in the Kurdish. The study is divided into two parts. The first section contains a general definition and overview of the types of the congratulation; pragmatics and congratulation, and Kurds and the strategy of congratulation. The second part is devoted to the strategies of congratulation used in the Kurdish language.

Keywords: Congratulation, speech act, strategies, Elwood's model.